

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

Bakalářská práce

2021

Pavel Holinka

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra ruských a východoevropských studií

**Problém multietnicity v Bosně a Hercegovině od 60. let do
rozpadu Jugoslávie**

Bakalářská práce

Autor práce: Pavel Holinka

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Kocián

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Kutné Hoře dne 2.5. 2021

Pavel Holinka

Bibliografický záznam

HOLINKA, Pavel. *Problém multietnicity v Bosně a Hercegovině od 60. let do rozpadu Jugoslávie*. Praha, 2021. 68. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jiří Kocián.

Rozsah práce: 96 221

Anotace

Bakalářská práce „Problém multietnicity v Bosně a Hercegovině od 60. let do rozpadu Jugoslávie“ se zabývá vývojem politické historie a vývojem etnika Muslimů na území Jugoslávie od 60. let do rozpadu Jugoslávie. Socialistická republika Bosna a Hercegovina je území obývané třemi konstitutivními národy: Srby, Chorvaty a Bosňáky neboli Muslimy. V období od 60. let 20. století docházelo ke změně postavení muslimského etnika ve státě, a to ovlivňovalo politickou situaci a zároveň postavení ostatních etnik v republice. Práce má za cíl prozkoumat, jak se změnilo postavení etnika Muslimů v Bosně a Hercegovině v tomto období a zároveň s tím prozkoumat politickou historii Bosny a Hercegoviny s důrazem na vnitřní národnostní politiku. Práce je rozdělena na několik částí. V první části je popsána teorie, která se dané problematiky týká. Druhá část se věnuje politické historii Bosny a Hercegoviny s důrazem na národnostní politiku země. Ve třetí a poslední části je popsán vývoj etnika Muslimů. Obě poslední části popisují chronologicky stejné časové období, každá ale zkoumá jiné téma.

Annotation

Bachelor's thesis „Multiethnicity Issue in Bosnia and Herzegovina between the 1960s until the breakup of Yugoslavia” deals with the development of political history and the development of the Muslim ethnic group in Yugoslavia from the 1960s until the breakup of Yugoslavia. The Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina is a territory inhabited by three constitutive nations: Serbs, Croats and Bosniaks or Muslims. In the period from the 1960s, the position of the Muslim ethnic group in the state changed, and this affected the political situation and at the same time the position of other ethnic groups in the republic. The thesis aims to explore how the position of the Muslim ethnic group in Bosnia and Herzegovina has changed during this period and at the same time it aims

to explore the political history of Bosnia and Herzegovina with emphasis on domestic national policy. The work is divided into three parts. The first part describes the theory that relates to the issue of multiethnicity. The second part deals with the political history of Bosnia and Herzegovina with emphasis on the country's national policy. The third and last part describes the development of the Muslim ethnic group. The last two parts describe the same time period chronologically, but each examines a different topic.

Klíčová slova

Bosna a Hercegovina, Jugoslávie, multietnicita, bosensťí Muslimové, etnikum, národ

Keywords

Bosnia and Herzegovina, Yugoslavia, multiethnicity, Bosnian Muslims, ethnic group, nation

Title/název práce

Problém multietnicity v Bosně a Hercegovině od 60. let do rozpadu Jugoslávie

Multiethnicity Issue in Bosnia and Herzegovina between the 1960s until the breakup of Yugoslavia

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem těm, kteří mi pomáhali při psaní mé bakalářské práce.

V první řadě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce PhDr. Jiřímu Kociánovi, který si na mě vždy našel čas a svými poznámkami mě nasměroval k tomu, co jsem sám nemohl definovat.

Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině, která mě při psaní podporovala a poctivě četla vše, co jsem jí předložil k přečtení.

Obsah

Úvod.....	10
Vymezení pojmů a metodologie	11
Teorie	14
Problém multietnicity	14
Teorie nacionalismu.....	17
Etnicita Bosňáků.....	18
Sčítání lidu v Jugoslávii.....	21
Historie.....	25
Historie do 60. let.....	25
Politické dějiny od roku 1966 do roku 1990	29
Etnika Bosny a Hercegoviny	38
Muslimové	38
SANU memorandum	51
Islám.....	53
Srbové a Chorvaté – souvislost s Muslimy.....	57
Závěr	59
Přílohy	68

Úvod

Ve své práci jsem se rozhodl prozkoumat multietnicitu v prostoru Bosny a Hercegoviny v době od 60. do 90. let. Území Bosny a Hercegoviny obývají tři velké etnické skupiny. Chorvatská, srbská a bosňácká nebo také nazývaná muslimská. Samotná Bosna a Hercegovina se v tomto období soustředila na neustálé zdůrazňování idey tří různých národů, které společně ovládají území BaH. Nebylo to ale nijak zvlášť účinné, protože majorita bosenských Srbů a Chorvatů se nikdy nepřestala považovat za součást svých mateřských národních oblastí – jednoduše řečeno, Chorvaté stále vzhlíželi k Chorvatské republice a Srbové k Srbské. Na druhou stranu se zde objevovala velká skupina lidí, která sama sebe opravdu začala vnímat jako Jugoslávce, a to i přesto, že vládce Jugoslávie Josip Broz Tito jakoukoliv snahu o vytvoření nového jugoslávského národu zcela zamítl a popřel. Cílem mé práce je prozkoumání politické historie zaměřené na národnostní otázky v Bosně a Hercegovině, přičemž se zároveň budu soustředit na komunitu Muslimů, jelikož její emancipace určovala politickou situaci a národnostní politiku v tomto prostoru a období. Výzkumná otázka zní: Jak se změnilo postavení etnika Muslimů a zároveň vnitřní národnostní politika Bosny a Hercegoviny v období od 60. let 20. století do rozpadu Jugoslávie? Důvodem, proč se zaměřuji primárně na komunitu Muslimů¹, a nikoliv na komunitu chorvatskou a srbskou je ten, že muslimská komunita v tomto období na rozdíl od chorvatské a srbské komunity procházela velkými změnami v národnostním slova smyslu, ať už se jednalo o vnitřní komunitní změny nebo vnější celonárodní změny v přístupu samotné republiky a federace k nim samým.

¹ V celé práci budu u Muslimů používat velké počáteční písmeno i přesto, že v některých mnou zkoumaných obdobích oficiální srbochorvatský pravopis tuto verzi neumožňoval. Při mém retrospektivním pohledu mohu považovat bosenské Muslimy za samostatný národ, jelikož vím, že v průběhu mnou zkoumaného období budou jako samostatný národ uznáni. Objeví-li se tedy v práci Muslim s velkým „M“ bude se jednat o příslušníka národu, nikoliv o náboženského vyznavače islámské víry.

Zároveň budu udávat do souvislosti i věci, které souvisely se Srby a Chorvaty a měli nějaký vliv na Muslimy, či naopak věci, které souvisely s Muslimy a měly vliv na zbylá dvě hlavní etnika.

V první části se budu zabývat teoretickým vymezením daného problému. Budu se soustředit na popis teorie. Ve druhé části se budu chronologicky zabývat politickou historií Bosny a Hercegoviny a nevyhnu se zde někdy ani širšímu jugoslávskému rámci, jelikož republika Bosna a Hercegovina byla v mnou zkoumaném období součástí jugoslávské federace. Ve třetí a poslední části práce budu postupovat velmi podobně – budu se soustředit na to samé historické období, postupovat budu také chronologicky, ale v této již nebudu zkoumat obecnou politickou historii, nýbrž přímo historický vývoj etnika Muslimů.

Vymezení pojmů a metodologie

Na tomto místě bych rád vysvětlil několik základních pojmů, se kterými budu v průběhu celé práce pracovat. Pojmy, týkající se tohoto tématu jsou mnohdy vysvětlovány naprosto rozdílnými definicemi na základě toho, jaký autor je definoval. Definice různých autorů pramení z jejich vlastní etnické a geografické příslušnosti, charakteristice a době, ve které nad nimi uvažovali. Vycházím ze shrnutí doktorky Francine Friedmanové, která ve své knize *The Bosnian Muslims* na základě hlubšího prozkoumání definic několika, na toto téma píšících, nejznámějších autorů načrtává základní koncepty. Důvodem, proč jsem si vybral právě tuto autorku je, že tyto pojmy vnímá tak, jak je vnímám i já a její myšlenky a definice mi jsou blízké. Jsem toho názoru, že její myšlenky jsou patřičné k tématu mé práce. Koncepty, se kterými autorka pracuje jsou také velice dobře

aplikovatelné na případ mnou studované Bosny a Hercegoviny a zároveň přispívají k zodpovězení výzkumné otázky. Pojem stát má podle Friedmanové několik definic v závislosti na geografii. Zatímco v západních zemích, myšleno USA a západní Evropa, má pojem stát shodný význam s termínem národ a popisuje politickou organizaci společnosti, ve střední a východní Evropě, do které spadá i mnou studované teritorium Bosny a Hercegoviny, mají termíny stát a národ význam rozdílný.² Stát je zde definován ve významu právního konceptu označujícího politickou organizaci obsahující suverénní, teritoriálně ukotvenou skupinu lidí. Termín národ je naopak charakterizován jako psychologický konstrukt nebo stav myslí skupiny lidí, která mezi sebou sdílí smysl pro solidaritu a která většinově či zcela nesouvisí s občanstvím. Samotný národ tedy existuje jen proto, protože skupina lidí věří tomu, že to tak skutečně je.³ Pojem etnická skupina má taktéž význam jiný než pojem národ. Jednotliví členové etnické skupiny sdílejí společnou charakteristiku, nebo barvu pleti, nebo původ, nebo jazyk, nebo zájem, nebo společné a podobné vývojové zkušenosti, popřípadě kombinaci několika těchto faktorů.⁴ Dalším důležitým pojmem, se kterým se budeme setkávat, je pojem etno-nacionalismus, což je spojení etnicity a nacionalismu jako politického rozměru solidarity.⁵ Pojem multietnicita, který se objevuje i v názvu mé práce je poněkud zrádný a mnoho lidí přesně neví, co si pod ním představit. Na základě prostudované literatury jsem došel k závěru, že za multietnicitu ve své práci označuji stav, kdy žije více etnik, jež nejsou pouhými menšinami, v jednom státě. Brali-li bychom multietnicitu jako stav, kdy žije více etnik

² Francine Friedman, *The Bosnian Muslim: Denial of a Nation* (Colorado: Westview press, 1996), 2

³ *Ibid.*, 2

⁴ Murat Bayar, „Reconsidering Primordialism: an Alternative Approach to the Study of Ethnicity“, *Ethnic and Racial Studies* 32, č.9 (14. října 2009): 1642, <https://doi.org/01419870902763878> (staženo 13. dubna 2021)

⁵ Friedman, *The Bosnian Muslim: Denial of a Nation*, 2.

na území jednoho státu, bez toho, aniž bychom předem vyloučili menšiny, vyšla by nám většina států na světě jako multietnická.

Ve své studii budu používat v naprosté většině sekundární zdroje, v některých případech budu vycházet ale i z primárních a terciálních zdrojů. Pro zběžné nastudování a pochopení celkové situace mi postačily zdroje terciální, při bližším popisu politické historie a historie národnostního vývoje Muslimů jsem používal zdroje sekundární. Primárních zdrojů jsem využíval pouze v jednom případě, a to v případě dat ze sčítacích archů. Jelikož výstupy ze sčítání obyvatel byly klíčové pro vytváření národnostní politiky v celé Jugoslávii a v Bosně a Hercegovině obzvlášť, bylo jejich zpracování velmi důležité i pro mě.

K dalším autorům, jejichž práce jsem použil, patří například docent Ladislav Hladký, jehož kniha *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země* mi pomohla načrtnout základní části politické historie. Další velmi důležitou knihu, kterou jsem používal, byla kniha *A History of Yugoslavia* od německé profesorky Marie-Janine Calic, která působí na Mnichovské univerzitě. Tato kniha dopodrobna rozebírá historii celé Jugoslávie. Je také výhodou, že její autorka nepochází z prostoru bývalé Jugoslávie, a tudíž má na tamní události nestranný nadhled. Autorem, který mi velice pomohl v částech zaměřených přímo na bosenské Muslimy, byl doktor Ondřej Žíla. Jeho práce mi pomohly plně pochopit koncept, podle kterého bylo zajišťováno mírové soužití bosenských etnik a také demografii Bosny a Hercegoviny.

Teorie

Problém multietnicity

Multietnicitu jsem definoval jako stav, kdy žije více etnik, jež nejsou pouhými menšinami, v jednom státě. V Bosně a Hercegovině se setkáváme se stavem, kdy jsou jednotlivá hlavní etnika obývající tuto zemi zastoupena minimálně v desítkách procent. Je zde sice aktuálně národ Muslimů, který má nadpoloviční většinu, jeho počet činí však pouze 51 % a to až v současnosti. V době, kterou v této práci zkoumám, netvořilo ani jedno z hlavních etnik nadpoloviční většinu, a tudíž zde byl stav, kdy si ani jedno etnikum nemohlo jednoduše prosadit svou, což může být, nacházíme-li se ve svém vlastním státě, deprimující.

Existuje mnoho teorií, které zkoumají vývoj nacionalismu a při pohledu na Bosnu a Hercegovinu díky znalosti výsledku situace hledají počátky konfliktu, který v budoucnu pouze eskaloval. Ve své práci se ale nechci zabývat studiem nacionalismu a teoriemi, které nám říkají, že multietnická společnost bude vždy směřovat ke konfliktu. Naopak bych se rád zaměřil na teorii, která multietnicitu přímo nezavrhuje ale naopak nám říká, co jak máme v multietnickém prostoru udělat, aby nedošlo ke konfliktu a k nenávisti. Jako nejvhodnější teorie se mi jevila kontaktní hypotéza, kterou se budu dále zabývat, jelikož dopomáhá mému cíli prozkoumat bosenské multietnické prostředí.

Samotná hypotéza se zabývá kontakty mezi etniky, převážně mezi majoritní a minoritní etnickou skupinou a zkoumá vznik předsudků, které podle ní vznikají na základě přirozených lidských psychologických vlastností, historie a sociokulturního historického

vývoje a kombinace generalizace a kategorizace.⁶ Tato teorie primárně zkoumala vztahy mezi americkými etnickými menšinami a většinou, je ale dobře aplikovatelná i na mnou zkoumaný prostor. Aplikací kontaktní hypotézy na teritorium BaH se zabývá například práce pánů Masseyho, Hodsona a Sekuliče *Ethnic Enclaves and Intolerance: The case of Yugoslavia*, na kterou se dále odkazují.

Podle doktora Gordona Allporta, amerického psychologa, který v roce 1954 napsal kontaktní hypotézu, ve které se zabývá spolužitím různých etnik, žijí-li příslušníci dominantního etnika mezi minoritním etnikem, je mnohem pravděpodobnější, že se budou chovat mnohem méně tolerantně než v jakékoliv jiné situaci. Podle doktora Allporta se tak děje díky omezení jejich moci, kterou jinak mají. Naopak příslušníci minoritní skupiny, kteří žijí v enklávách, pociťují větší úzkost ve svém menšinovém postavení a jsou více netolerantní, než kdyby žili rozptýleni mezi většinovou populací. Etnika nemají tendenci k přiznávání jakýchkoliv podobností, jež by mezi sebou mohly mít. Různé, vedle sebe žijící, skupiny etnik se spíše soustředí na rozdíly mezi sebou než na to, co mají společné, a proto jsou k sobě méně tolerantní a méně si důvěřují. Pokud jsou lidé uzavřeni v takovýchto oblastech, dochází k tomu, že se zmenšuje počet příležitostí, aby si mezi sebou vytvořili důvěru, utvořili spojení mezi vlastními identitami a zájmy, což by byl potenciální způsob, jak zmírnit projevy netolerance.⁷ Započítáme-li i oblasti, jimž se doktor Allport nevěnuje, jako jsou přirozené lidské vlastnosti – nedůvěra, strach, snaha o přežití, strach z neznámého a podezřívavost, vyjde nám, že je tedy prakticky nemožné, aby spolu různá etnika sdílela státní útvar. Tato teorie se zdá

⁶ Kateřina Dvořáková, „Kontaktní hypotéza v odborné literatuře pojednávající o interetnických vztazích“, *Rexter | Časopis pro výzkum radikalismus, extremismu a terorismu*, č. 2 (2007): 48, <https://docplayer.cz/1534344-Kontaktni-hypoteza-v-odborne-literaturepojednaji-o-interetnickych-vztazich.html> (staženo 20. dubna 2021)

⁷ Garth Massey, Randy Hodson, Duško Sekulić, „Ethnic Enclaves and Intolerance: The Case of Yugoslavia“, *OUP Academic*, (1. prosince 1999): 669, <https://academic.oup.com/sf/article/78/2/669/2234066> (staženo 13. dubna 2021)

být velmi skeptická k multietnickému soužití na území jednoho státu, není to však zcela pravda. Tolerance mezi etniky se totiž zvýší, snaží-li se etnika společně dosahovat životních cílů, sdílí-li rovné postavení ve společnosti a jsou-li si rovni ve všech faktorech a jsou-li, a to je zcela hlavní, ke vzájemnému kontaktu podněcovány státními institucemi.⁸ Obecně se dá tedy na základě pozorování mnoha multietnických států usuzovat, že nejvíce mezietnické tolerance je tam, kde je větší mezietnický kontakt a naopak tam, kde žádný mezietnický kontakt nepanuje, bude míra tolerance nejnižší. Dále lze podotknout, že mladí a vzdělaní lidé žijící ve městech a lidé, co jsou v kontaktu se širokým světem, by měli mít větší míru tolerance k ostatním. Naopak náboženství a tradiční hodnoty mají potenciál připravit půdu pro rozvoj nacionalismu a netolerance.⁹

V Jugoslávii, popřípadě Bosně a Hercegovině, kterou v tomto případě můžeme brát jako model multietnicity v Jugoslávii, nebylo jednoduché udržet mír mezi etniky. Do Titovy smrti však probíhaly všechny postupy v souladu s udržitelností multietnicity bez větších sporů. Lidé sledovali společné cíle v socialistickém duchu, měli poprvé v dějinách rovnoprávné postavení, a hlavně měli institucionální podporu od státu. Ta je nabádala ke vzájemnému kontaktu, potření rozdílů mezi nimi v duchu jugoslavismu a zdůraznění jejich podobných vlastností a historie, namísto připomínání rozdílů.

V momentě počínající krize se v Jugoslávii začala šířit nejistota a prostředí se stávalo stále více a více konkurenční a bylo zapotřebí stále větší míry soutěživosti. Tyto faktory postupně vedly k tomu, že se lidé začali cítit ohrožení a odlišnosti viditelné v podobě rozdílů mezi etniky vedly ke kulturní nesnášenlivosti. Pokud k těmto faktorům přidáme

⁸ Ibid., 669

⁹ Randy Hodson, Duško Sekulić, Garth Massey, „National Tolerance in the Former Yugoslavia“, *American Journal of Sociology* 99, č. 6 (květen 1994): 1536, <https://www.jstor.org/stable/2782583> (staženo 20. dubna 2021)

ještě početní převahu jedné skupiny nad druhou vedla tato situace k ještě většímu pocitu ohrožení jednotlivých etnických skupin a spustila lavinové události, které nám jsou známé z Války v Bosně a Hercegovině.

Teorie nacionalismu

Ačkoli se ve své práci soustředím na mírové uspořádání Bosny a Hercegoviny v době bez větších konfliktů, nelze zcela ignorovat fakt, že v tomto prostoru došlo v 90. letech 20. století k jednomu z nejkrvavějších novodobých konfliktů. Proto bych zde rád uvedl několik základních teorií, které v multietnickém prostředí předpokládají vznik střetu.

Primordialistický přístup nám říká, že národy a etnika jsou pevná, přirozená a prastará a jednotlivci mají pouze jednu jedinou etnickou identitu, která v průběhu života nepodléhá změnám. Tato teorie tedy předpokládá konflikt a násilí díky hluboce zakořeněné nenávisti a netolerantnosti vůči ostatním etnikům.¹⁰ Další teorií, která se zabývá nacionalismem je modernistická teorie, která říká, že etnické konflikty a násilí jsou produktem přetvoření agrární společnosti na společnost industriální. Podle ní budou méně vzdělaní lidé žijící v autoritářském státě pravděpodobněji schopni se mobilizovat, aby se striktně vymezili proti jiné etnické skupině. K větší toleranci podle ní povede urbanismus, vzdělání, mládí a ateismus.¹¹

Teorie etnické soutěže má názor opačný. Tvrdí, že lidé podporují krajně pravicové strany a volí cestu etnického konfliktu, protože si přejí omezit míru hospodářské soutěže, která

¹⁰ Vjeran Katunariæ, Boris Banovac, „Conflicts and Peace in Multiethnic Cities of the Former Yugoslavia: a Case Study“, in *In Perspectives of Multiculturalism: Western and Transitional Countries*, ed. Milan Mesić (Zagreb: FF Press, 2004), 181–186, <https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/406420/15039/CAMPANI%20MINORITIES.pdf#page=168> (staženo 27. dubna 2020)

¹¹ *Ibid.*, 182–183

je vytvářena cizími etniky. Etnická nesnášenlivost v tomto případě nepramení z hluboce zakořeněné přirozené nenávisti, nýbrž spíše z přesvědčovacích schopností vládnoucích elit, které sledují ekonomické a politické zájmy sebe a svých voličů. Pravděpodobněji také etnická netolerance vznikne mezi skupinami, kde má jedna dominanci nad druhou, jelikož dominantní ze své numerické převahy dostane pocit moci nad tou druhou. K větší toleranci podle ní povede bydlení na vesnicích, nízká míra nezaměstnanosti a etnická vyváženost.¹²

Etnicita Bosňáků

Dalším důvodem, kromě v úvodu zmíněných, proč jsem se rozhodnul svoji práci zaměřit na Muslimy, je fakt, že na rozdíl od Srbů a Chorvatů nemají svůj vlastní domovský stát. V BaH tvoří relativní většinu, a přesto neměli možnost samostatně rozhodnout o svém vlastním státu.

Muslimové, nacházející se na území západního Balkánu, v našem případě v Bosně a Hercegovině mají svůj původ ve slovanském obyvatelstvu. Jsou to Slované, kteří adoptovali nejen islámskou víru, ale také mnoho kulturních a jazykových prvků od Turků (Osmanů), kteří toto území po několik stovek let kontrolovali.¹³ Toto náboženství sem bylo implementováno v době, kdy území Bosny a Hercegoviny ovládala Osmanská říše. Osmanská říše začala ovládat prostor BaH v roce 1463 a změnila zemi k obrazu svému. Převážně agrární zemi předali svá pravidla a vytvořili zde administrativní a zemědělský

¹² Hodson, Sekulić, Massey, *National Tolerance in the Former Yugoslavia*, 1537.

¹³ Duško Sekulić, Garth Massey, Randy Hodson, „Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia“, *American Sociological Review* 59, č. 1 (květen 1994): 84, <https://doi.org/10.2307/2096134> (staženo 7. dubna 2021)

system. Základní svár mezi muslimy a křesťany byl utvářen v podstatě po celou dobu osmanské nadvlády, a ačkoliv lze říct, že z kulturního hlediska se tyto dvě skupiny navzájem obohacovaly, u politického a sociálního hlediska tomu tak nebylo. Probíhalo zde systematické zvýhodňování jedné strany, v tomto případě tedy muslimské strany nad křesťanskou, což zasévalo nenávist.¹⁴

V kontextu etnicity v Bosně a Hercegovině je důležité si také uvědomit, že díky kombinaci několika komplikovaných historických událostí se v porovnání s ostatními evropskými státy národní identity Balkánců vyvíjely v mnohem pozdějším období. Důvodem, proč v tomto kontextu často mluvíme o etno-náboženských skupinách, namísto pouze etnických, je fakt, že na území nejen Jugoslávie, ale i celého Balkánského poloostrova docházelo po velmi dlouhou dobu k utlačování jedné či více skupin obyvatel elitami vládnoucí vrstvy. To mělo za následek, že církve, jakožto jediné plně etablované instituce s dlouhou tradicí, se staly ochránkyněmi národních identit utlačovaných skupin.¹⁵ Proto v případě Bosny a Hercegoviny je národní identita a náboženská příslušnost mnohem vázanější jedna na druhou, než ve zbytku evropského prostoru a byla tak zapříčiněna nám dnes velice známá skutečnost, že Srbové se označují jako pravoslavní, Chorvaté jako katolíci a Bosňáci jako muslimové.

Zde se pokusím vysvětlit, proč se ale vůbec čistě slovanské obyvatelstvo rozhodlo, že konvertuje ve velké míře k islámu, když Osmanská říše okupovala v té době mnoho slovanských států, ale jejich obyvatelé se islám adoptovat nerozhodli. Někteří autoři poukazují na to, že dlouho trvající konflikty mezi příslušníky bosenské církve na straně

¹⁴ Mladen Ančić, "Society, Ethnicity and Politics in Bosnia-Herzegovina", *Časopis za suvremenu povijest*, č. 1 (2004): 337-338, <https://hrcak.srce.hr/103328> (staženo 20. dubna 2021)

¹⁵ Hazim Fazlic, "The Elements That Contributed to the Survival of Islam in Tito's Yugoslavia", *Journal of Islamic Studies* 26, č. 3 (3. srpna 2015): 295, <https://doi.org/10.1093/jis/etv061> (staženo 7. dubna 2021)

jedné a katolíky z Chorvatska, Maďarska a Itálie (Říma) na straně druhé, výrazně přispěly k procesu islamizace prostoru. Bosenskou církví zde rozumím náboženství, které bylo v Bosně a Hercegovině dominantní až do rozpadu státu při okupaci Osmanskou říší v roce 1463 a které bylo odlišné od pravoslavné i katolické církve. Bosenská církev se v některých pohledech podobala pozdější protestanským odnožím křesťanství a zároveň sdílela některé aspekty s islámem.¹⁶ Jiní se domnívají že bosenská aristokracie se rozhodla islám adoptovat z důvodu určitých výhod, které jeho přijetí přinášelo – ochrana svých rozsáhlých majetků a půdy, či jistá privilegia, která byla přiznána pouze muslimským obyvatelům.^{17 18} Někteří naznačují, že bosenská církev byla na úpadku ještě předtím, než Osmanská říše vůbec obsadila toto teritorium. Dlouhodobější výzkum tohoto prostoru však ukazuje, že proces islamizace Bosny a Hercegoviny byl velice dlouhý. Trval několik století a nezahrnoval pouze aristokracii ale i obyčejné obyvatelstvo ze zemědělských oblastí, přičemž ale města měla nejzásadnější vliv na konvertování venkovského lidu.

Otázkou je, proč se Muslimové odlišují od ostatních zde přítomných etnik. Musíme si uvědomit fakt, že za období, kdy byla BaH součástí Osmanské říše, nebyl přítomen a znám pojem národ. Vše se řídilo podle náboženské příslušnosti – Osmanská říše se neskládala z jednoho národu, ale ze spousty samostatných etnických skupin spojených pod vládou Sultána. Je potřeba uvědomit si, že v islámu by koncept státu měl být vnímán jako neodmyslitelně vyjadřující oba pojmy – jak náboženskou, tak i politickou ideologii

¹⁶ Florian Bieber, "Muslim Identity in the Balkans before the Establishment of Nation States", *Nationalities Papers* 28, č. 1 (19. srpna 2010): 19, <https://doi.org/10.1080/00905990050002434> (staženo 16. dubna 2010)

¹⁷ Aydin Babuna, "Nationalism and the Bosnian Muslims" *East European Quarterly* 33, č. 2 (červen 1999): 195, <https://search.proquest.com/scholarly-journals/nationalism-bosnian-muslims/docview/195172114/se-2?accountid=201395> (staženo 11. dubna 2020)

¹⁸ Ančić, *Society, Ethnicity, and Politics in Bosnia-Herzegovina*, 337–338.

a tyto pojmy spolu úzce souvisí a nejsou v islámské teorii oddělitelné.¹⁹ V konkrétním případě multietnicko-náboženského kontextu Bosny obraz toho, jak Muslimy vnímalo mezinárodní společenství, mělo velmi pozitivní efekt, který stvořil rozdílnou mentalitu u bosenských Muslimů, kteří se díky tomu cítili jako Evropané a přijímali evropské hodnoty a postoje. I současní Muslimové v BaH jsou velmi nakloněni myšlence sjednocené Evropy a snaží se stát součástí hlubší evropské integrace.²⁰ Termín Muslim (*Musliman*), ač původně vyjadřoval pouze náboženský charakter, v Bosně a Hercegovině zcela přesahuje původní náboženský kontext a získává zde spíše etnicko-politický význam.

Podle profesora Darka Tanaskoviće, orientalisty ze Bělehradské univerzity, „nejsou Muslimové v Bosně horliví mudžahedíni. Jsou to povětšinou pasivní občané. Mnoho z nich jsou profesori, učitelé, lékaři, farmáři...Jsou to lidé, kteří identifikují prvky své národní jedinečnosti za pomoci náboženství. Každodenní životní styl většiny mladých Muslimů je vzdálen od náboženských mandátů.“²¹

Sčítání lidu v Jugoslávii

Sčítání lidu v Jugoslávii probíhalo pravidelně po deseti nebo méně letech. Základní otázkou v multietnických státech, jakým Jugoslávie bezpochyby byla, byl dotaz na etnickou příslušnost. Etnická příslušnost je velmi subjektivní pojem a Jugoslávští politici

¹⁹ Athanasios G. Athanasiadis, „Islam as a Way of Defining the National Identity of Bosnian Muslims“, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 34, č. 5 (Listopad 2014): 3, <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol34/iss5/1/> (staženo 20. dubna 2021)

²⁰ Ibid., 6

²¹ Ibid., 4

si toho byli velmi dobře vědomi. Jelikož byla odpověď na tuto otázku zcela zásadní, objevovala se v každém sčítání lidu od konce 2. světové války.²²

K tabulce a sčítání lidu obecně je nutno podotknout několik skutečností, které výsledky sčítání ovlivňovaly.²³ V roce 1948 se předpokládalo, že si Muslimové vyberou mezi možnostmi „chorvatští muslimové“, „srbští muslimové“ a „muslimové nerozhodnutí“. Bylo předpokládáno, že ve výsledku a interpretaci dat, budou Muslimové, kteří sebe sami označili za chorvatské nebo srbské, přiřazeni a připočtení k jednomu z mateřských národů, a totiž k Srbsku nebo k Chorvatsku. Nakonec se tomu tak nestalo a bylo zveřejněno vše. My jsme díky tomu nyní schopni vypočítat procento lidí, kteří se v tomto a dalších letech pokládali za muslimy. Pokud někdo při tomto sčítání odpověděl na tuto otázku například „Bosňák“, byl podle svého jména přiřazen k jedné z výše uvedených skupin. Pokud nebylo možno určit jeho příslušnost přezkumem jeho jména, byla daná osoba zařazena do kolonky „Jiná a neznámá etnická příslušnost“. Rok 1961 představoval zlom pro Muslimy, jelikož se ve sčítacích archích objevila nová kolonka a to „Muslim etnická příslušnost“. Zároveň se objevila také kolonka „Jugoslávec nerozhodnutý“ a „nerozhodnutý“. Do kolonky Jugoslávec nerozhodnutý se mohl zapsat kdokoli a mnoho obyvatel Bosny a Hercegoviny se tak rozhodlo – většinou se jednalo o osoby ze smíšených manželství. V tuto chvíli byla myšlenka Jugoslávce, jako národnosti rozvinuta nejvíce, lze to odpozorovat z toho, že již nikdy samo sebe jako Jugoslávce neoznačilo takové procento občanů, jako v roce 1961. Dále byly do této kolonky přiřazeny osoby, které do sčítacích archů napsaly nějaký jiný pojem, například Bosňák, Hercegovičan, Istriňan, Dalmatiňan, Goran atd. Kolonka „nerozhodnutý“ zde zůstávala pro cizince,

²² National structure of population in SFR Yugoslavia: data on localities and communes, Savezni zavod za statistiku, IŠP Savremena administracija, (Beograd: 1991), <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1981/Pdf/G19814001.pdf>

²³ Příloha č. 1 – tabulka sčítání lidu v Bosně a Hercegovině

kteří pobývali na území Jugoslávie a nepatřili či se nedokázali zařadit k ničemu výše uvedenému nebo k jakékoliv jiné v Jugoslávii přítomné a uznané skupině. Rok 1971 přinesl novou kategorii, do které se mohly osoby samy zapsat a to „Jugoslávec“, bez jakéhokoliv dalšího přívlastku. Tato volba byla však zcela dobrovolná, neprezentovala etnickou identitu a rozhodně nebylo v tuto dobu v plánu, aby označení Jugoslávec kdykoliv nahradilo samotné jugoslávské národnosti.²⁴ Speciálně pro toto sčítání byli všichni sečtení rozděleni do dvou skupin: 1) ti, co se sebeurčili ve smyslu etnicity a 2) ti, co se nesebeurčili ve smyslu etnicity. Při sčítání v roce 1981 byly všichni ti, kteří sami sebe označili za Muslima, ať už ve smyslu etnickém, národnostním nebo ve smyslu etnické příslušnosti, byli zapsáni a započítáni jako Muslimové a nebyli přeřazeni do dalších podskupin.^{25 26}

Republika Bosna a Hercegovina vykazovala největší procento lidí, kteří sami sebe v průběhu historie socialistické Jugoslávie označili při sčítání obyvatel za Jugoslávce.²⁷ Tato zvýšená identifikace nastala v 60. letech jelikož Muslimové se odmítli deklarovat jako Srbové nebo Chorvaté. Kontakt mezi rozdílnými etniky byl zvýšený v etnicko-heterogenních republikách a autonomních oblastech a vedl k většímu promixování obyvatelstva a většímu počtu mezietnických sňatků. Tento fakt přímo vedl k situaci, kdy se lidé začali označovat jako Jugoslávci.²⁸ Jako Jugoslávci se začali označovat lidé, například aby se vyhnuli sebeurčení nějaké národnosti. Zde se jednalo zejména o děti

²⁴ Ondřej Žíla, „Mezi Bratrstvím a Jednotou a Nacionalismem: Národní Klíč v Socialistické a Daytonské Bosně“, *Slovanský přehled* 105, č. 1 (2019): 68, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.305a26dd-4628-4a3a-a87b-1b5b640cb931> (staženo 18. dubna 2021)

²⁵ National structure of population in SFR Yugoslavia: data on localities and communes, Savezni zavod za statistiku, IŠP Savremena administracija, (Beograd: 1991), <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1981/Pdf/G19814001.pdf>

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Sekulić, Massey, Hodson, *Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia*, 84.

pocházející ze smíšených manželství, jejichž oba rodiče očekávali, že se dítě národnostně deklaruje po každém z nich.²⁹ Dále se jednalo také o lidi, kteří se snažili vyhnout potenciálnímu konfliktu s ostatními národnostmi v budoucnosti. Pro mladé lidi to byla také forma protestu, kterým bojovali proti starému systému nacionalismu, který byl v jejich myslích zakotven jako původce všeho špatného a považovali ho za největší historický problém. Současně bylo také označení Jugoslávec vhodné pro lidi, kteří se nechtěli stát menšinou, zároveň se ale odmítali ztotožnit s majoritním etnikem.³⁰

Rozdíly mezi etniky přítomnými v Bosně a Hercegovině se v průběhu 60. až 90. let zvyšovaly a stávaly se zřetelnějšími. Tyto změny byly způsobené demografickými změnami, ekonomickými problémy, úpadkem moci federální vlády, vzrůstajícím nacionalismem a politickými rozpory. Tyto faktory vedly k růstu mezietnického napětí.

31

Počet Srbů a Chorvatů v republice se v průběhu let procentuálně snižoval a zároveň se zvyšoval podíl Muslimů v populaci, což vedlo k vyvolání strachu srbských i chorvatských občanů. Tento strach byl podporován nacionální rétorikou a podle doktora Žíly byl toto jeden z hlavních důvodů k eskalaci pozdějšího válečného konfliktu. Jak doktor Žíla podotýká s odkazem na další autory, eskalace mezietnických problémů a neshod je vždy doprovázena politickou rétorikou stimulující tuto agresi.³² Nacionalisté z Bosny a Hercegoviny byli velmi úspěšní při vytváření paniky u populačně slábnoucích

²⁹ Ibid., 85.

³⁰ Ibid., 86.

³¹ Ondřej Žíla, „Ethno-Demographic Development in Bosnia and Herzegovina in 1971-1991 and Its Propensity for Ethnic Conflict”, *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica* 44, č. 1 (2013): 6, https://www.researchgate.net/publication/301197948_Ethno-demographic_development_in_Bosnia_and_Herzegovina_in_1971-1991_and_its_propensity_for_ethnic_conflict (staženo 27. dubna 2021).

³² Ibid., 6.

etnik v Bosně a Hercegovině, když jim připomínali, že ztrácí kontrolu, moc a pozice ve vedení státu.

Někteří Muslimové tvrdili, že při dosažení nadpoloviční většiny v republice, si ji budou moci přetvořit k obrazu svému bez ohledu na názory ostatních zde přítomných etnických a národnostních skupin.³³ Srbové a Chorvaté se také díky této rétorice a nezvratitelnému faktu demografického růstu Muslimů začali obávat o svoji budoucnost.

Historie

Historie do 60. let

Území Jugoslávie je odpradáвна diverzifikováno, etnicky, kulturně, národnostně, jazykově i teritoriálně. Po staletí se v ní vytvářely skupiny obyvatel, z nichž některé si jsou víceméně podobné a vycházejí spolu, ale také skupiny, které mezi sebou mají velké rozepře. Celkově vzato ale každá jednotlivá skupina sdílí alespoň jednu z výše zmíněných charakteristik s nějakou druhou skupinou obyvatel. Pro jednu je to jazyk, pro druhou náboženství atd. Nicméně žádná charakteristika není vlastní všem přítomným skupinám.³⁴ Republiky se také rozdělují na bohatší a rozvinuté a na chudé a převážně agrární. Ku neprospěchu samotného teritoria Jugoslávie se tyto difference nenachází jen a pouze mezi samotnými republikami, nýbrž ale i uvnitř jich samotných, což je stav vlastní například mnou studovaného území Bosny a Hercegoviny.

³³ Ibid., 6.

³⁴ Steven L. Burg, *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*, (Princeton: Princeton University Press, 2014), 8, <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=791929&site=eds-live&scope=site&lang=cs>. (staženo 29. března 2021)

Poválečná Federativní lidová republika Jugoslávie byla rozdělena na 6 republik – Slovinsko, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, Srbsko, Černá Hora a Makedonie, přičemž se zde také nacházelo několik autonomních oblastí, a to Vojvodina a Kosovo-Metohija. Hranice socialistických republik byly určeny historicky, nikoliv etnicky, což, až na případ téměř etnické homogenity ve Slovinsku a Makedonii, zapříčinilo multietnicitu ve všech socialistických republikách. Toto teritoriální rozdělení federace na republiky neznamenal však politickou diverzitu. Od druhé světové války byla celá Jugoslávie ovládána převážně centralisticky ze srbského Bělehradu, kde sídlila vláda. Podle profesora Paula Shoupa existovala federace hlavně za účelem odvedení negativních emocí nespokojených národů proto, aby nebyla narušena moc komunistické strany. Paul Shoup proto celou federaci přirovnává k jakémusi hromosvodu negativních emocí.³⁵ Profesor Steven Burg, stejně jako Paul Shoup, však dále upozorňuje, že existence federace a jednotlivých stranických buněk uvnitř samotných republik dávala obyvatelstvu pocit rovnoprávnosti s ostatními obyvateli, který po velice dlouhou dobu sami hledali.³⁶

Na počátku existence socialistické Jugoslávie její politici prosazovali stejný přístup jako Sovětský svaz, tudíž v podstatě stalinistickou politiku v oblasti budování socialismu, v zemi byla tvrdá cenzura, politické procesy a tvrdá propaganda. Postupem času se ukázalo, že tento směr není pro Jugoslávii ten pravý. V padesátých letech představený koncept ekonomické samosprávy zvýšil produktivitu v zemědělství i v průmyslových odvětvích a otevíral tím také cestu rychlejší decentralizaci celé federace. Když se tento koncept osvědčil v zemědělství a průmyslu, začal se později prosazovat i v jiných

³⁵ Paul Shoup, *Communism and the Yugoslav National Question*, (New York: Columbia University press, 1968), 113

³⁶ Burg, *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*, 25.

aspektech. Postupně přecházel do ekonomie, později do politiky, a nakonec i do národnostních otázek. Samospráva jednotlivých oblastí začala být brána jako základní stavební kámen úspěšného nastolení rovnoprávnosti mezi jednotlivými jugoslávskými etniky.³⁷ Efekt však nebyl takový, jako se původně předpokládalo. Lokální samospráva dala vzniknout mnohem více politickým a ekonomickým subjektům, které vstoupili do boje o zdroje a svůj vlastní rozvoj. Území Bosny a Hercegoviny v tomto období výrazně těžilo z probíhající liberalizace ekonomiky. Na jejím území začalo vznikat mnoho podniků těžkého průmyslu a stávala se srdcem celé federace. Její hory přinášely zase výhodu v tom, že v případě invaze cizí mocnosti by páteřní průmysl a výroba zbraní nebyla zastavena a nacházela se relativně v bezpečí.³⁸

Po Titově roztržce se Stalinem, kdy se Jugoslávie zcela odtrhla od východního bloku ovládaného Moskvou, začala role a existence jednotlivých republik nabývat na významu. Výsledkem politiky liberalizace a samosprávy ekonomiky bylo, že v roce 1953 byla revidována stalinistická ústava z roku 1946. Nově vzniklá ústava například ustanovila nový federální orgán, tzv. Federální výkonnou radu, která měla více zainteresovávat samotné republiky do rozhodovacího a zákonodárního procesu. Tento krok, díky kterému se samy republiky podílely na správě státu, započal dobu zvýšeného národního projevu. Strana se snažila o utužení jugoslávské národnosti, která měla spojovat všechny národnosti pod jednu, pomocí podporování kontaktů a dialogů mezi jednotlivými národy, nikoliv jejich separací, jak tomu bylo například během 2. světové války.^{39 40}

³⁷ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 152

³⁸ *Ibid.*, 152.

³⁹ Marie-Janine Calic, Dona Geyer, *A History of Yugoslavia*, (West Lafayette: Purdue University Press, 2019), 176, <http://library.oapen.org/handle/20.500.12657/24993> (staženo 3. dubna 2021)

⁴⁰ Ivo Lapenna, „The Yugoslav Constitution of 1963.“, *The International and Comparative Law Quarterly* 18, č. 2, (1969): 469–471, www.jstor.org/stable/757536 (staženo 19. dubna 2021)

Jedním z výsledků tohoto nového uvažování byla například dohoda z Nového Sadu, uzavřená roku 1954, na které se zástupci srbského a chorvatského národu shodli na tom, že jejich jazyky jsou stejné, pouze s regionálními rozdílnostmi. Byla tedy vypracována jednotná pravidla pravopisu srbochorvatského jazyka s rozdílností pouze v používaném písmu – v srbských částech se používala upravená cyrilice, v chorvatských poté latinka.⁴¹

Na konci 50. a na začátku 60. let však ale jugoslávská komunistická strana začala upouštět od snahy zesilovat meziregionální kontakt, jelikož se začaly objevovat ve větší míře ekonomické a politické střety v celé Jugoslávii.⁴²

Probíhaly lehce decentralizační tendence, kterým oponoval například Aleksandar Ranković, který byl zastáncem silné centralizace. Aleksandar Ranković byl přední srbský politik komunistické Jugoslávie, který měl značný vliv na její politický chod. Byl místopředsedou vlády a pod jeho pravomoc spadala tajná policie, soudnictví a vnitřní záležitosti. Byl velkým zastáncem celkové centralizace jugoslávského státu, proto velmi poctivě nechával odstranit složky, které by mohly zapříčít štěpení. Přes všechny drobné změny a snahu opozičních politiků zůstala komunistická strana silně centralizovaná po celá 50. a začátek 60. let.⁴³

Ačkoliv se vcelku dařilo potírat rozdíly mezi jednotlivými národy Jugoslávie a snahy o kooperaci mezi etniky byly také víceméně úspěšné, hlavní dělicí linií se nakonec stávala ekonomická prosperita a bohatství jednotlivých částí. Zatímco státy, které bývaly

⁴¹ Ranko Bugarski, „Language, identity and borders in the former SerboCroatian area“, *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 33, č.3, (10. listopadu 2011): 226, <https://doi.org/10.1080/01434632.2012.663376> (staženo 18. dubna 2021)

⁴² Burg, *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*, 26.

⁴³ Pearson Sevan Philippe, „Muslims' nation-building process in socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s“, *Nations and Nationalism* 24, (29. listopadu 2017): 442, <https://doi.org/10.1111/nana.12370> (staženo 6. dubna 2021)

součástí Rakousko-Uherska, až na Bosnu a Hercegovinu, ekonomicky i průmyslově prosperovaly, jich Jugoslávie, tudíž státy, které bývaly součástí Osmanské říše, ekonomicky spíše stagnovaly a dále chudly. Tato propast byla základním problémem Jugoslávie na začátku 60. let.⁴⁴

V roce 1963 byla vyhlášena dlouho diskutovaná nová ústava, která změnila oficiální název na Socialistická Federativní Republika Jugoslávie. Tato ústava posilovala pravomoce jednotlivých republik, lidská práva a dále rozváděla zásady samosprávy. Ústava dala také vzniknout několika novým orgánům, jako například rada federace nebo Ústavní soud. Každá republika měla svůj vlastní nejvyšší soud, svoji vlastní ústavu, prezidenta a předsedu vlády. Ústava také určovala, na jak dlouho bude moci být volen prezident Jugoslávie, přičemž ale z tohoto bodu vyjímala Josipa Tita, který dostal doživotní výjimku a byl tedy ústavou stanoven jako doživotní vůdce jugoslávské federace. Ačkoliv se toto zdá jako počátek větší autonomie regionů, nebylo tomu tak, jelikož na vedoucích pozicích se stále nacházeli velcí odpůrci těchto změn. Hlavním odpůrcem všech těchto rozmanitých cest k větší demokratizaci a převedení jednotné organizace na regionálně rozdělenou, zůstal Aleksandar Ranković, který disponoval opravdu velkými pravomocemi, a tudíž až do jeho nuceného odchodu nebylo možno provádět tak zásadní změny.⁴⁵

Politické dějiny od roku 1966 do roku 1990

Druhá etapa poválečných bosenských dějin spadá do období poloviny 60. let. Tato fáze odpovídá době pádu Titovy pravé ruky Alexandra Rankoviče a také odchodu předsedy národního shromáždění BaH Đura Pucara Starého, což zapříčinilo možnost počátku

⁴⁴ Calic, Geyer, *A History of Yugoslavia*, 216.

⁴⁵ Lapenna, *The Yugoslav Constitution of 1963*, 469–471.

změn ve vnitřní politice Jugoslávie, a proto jsem se rozhodl svoji práci začít rokem 1966. Po Rankovičově rezignaci, jež byla způsobena nalezením odposlouchávacích zařízení v Titově rezidenci, z jejichž nainstalování byl obviněn právě Ranković, již tajná policie neměla takovou pravomoc v republikách, tudíž ani v Bosně a Hercegovině a přestala tolik kontrolovat jednotlivé politické subjekty. Z tohoto důvodu začala moc a schopnost kontroly strany nad podřízenými subjekty pomalu ochabovat.⁴⁶

Tito Rankoviče odstranit potřeboval. Reálným důvodem, proč byl odvolán, byl mocenský boj na nejvyšších místech jugoslávské politiky. Po jeho odstranění bylo velmi důležité podat veřejnosti nějaké racionální vysvětlení toho, proč byla odstraněna pravá ruka jugoslávského vůdce, jelikož to do té doby nikdo nečekal. Argument zneužívání tajné policie se ukázal jako nedostatečný, proto bylo potřeba najít jiný důvod. Vedení Jugoslávie tudíž začalo označovat Rankoviče a další vysoké funkcionáře jako srbské nacionalisty a obvinilo je z toho, že se snažili zabránit vývoji a samosprávě republik. Tito měl pro tyto činy své vlastní důvody – domníval se, že pokud budou ve větší míře pravomoce převedeny na republiky, bude je moci on sám mnohem snadněji kontrolovat, než by mohl kontrolovat federální funkcionáře.⁴⁷

Tito si zároveň ale neuvědomil, že tato změna otevřela dveře po desetiletí potlačovanému nacionalismu. Současně se také objevil prostor pro autonomní a nacionální činitele, kteří díky tomu mohly zaujmout uvolněná místa a při prosazování vlastních zájmů začali používat národnostní cítění a podněcovali z toho důvodu k nacionalismu. V tomto

⁴⁶ Burg, *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*, 31.

⁴⁷ Miroslav Šesták, *Dějiny jihoslovanských zemí*, (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009): 541.

období se také začaly uplatňovat ekonomické změny, které byly schváleny již v průběhu dřívějších let, ale díky Rankovičově opozici nemohly být implementovány.⁴⁸

Změny v ústavě, které byly přidány v letech 1967 až 1968 a v roce 1971, zajistily rozsáhlé reformy. Probíhala rozsáhlá decentralizace rozhodovacího procesu na všech úrovních státní správy. Na začátku 70. let se ale ukázalo, že ne vše, ať už v měřítku celé Jugoslávie, nebo na úrovni Bosny a Hercegoviny, bylo tak idylické. Při decentralizaci se začaly ve větší míře objevovat, před decentralizací zcela skryté, národnostní problémy a také celková nevyrovnanost jednotlivých etnik. Nacionalismus, který na území Jugoslávie stále nabíral na síle, využil příležitosti, kterou mu dala decentralizace, a společnost za jeho pomoci vyjadřovala nespokojenost s tím, jakým směrem se Jugoslávie ubírá, ať už ekonomicky nebo politicky.⁴⁹

Názory na reformy byly dvojaké. Část politiků a obyvatel reformy neuvítala, tvrdila, že tyto reformy ze jugoslávské komunistické strany udělaly pouze poradní orgán pro strany republikové a omezily tím tak centralistickou moc a daly průchod nacionalistickým myšlenkám a skupinám. Tyto skupiny namísto jugoslávské agendy začaly propagovat agendu národních států. Druhé části politického spektra naopak změny připadaly příliš úzké a požadovala jejich rozsáhlejší aplikaci, která povede k přirozenému závěru, totiž demokratizaci a decentralizaci federace.⁵⁰ Když si ta část, která požadovala rozsáhlejší reformy a demokratizaci federace uvědomila, že nic z toho nebude možné, díky Titově absolutní moci a zvětšené mocenské propasti mezi Titem a zbytkem vládních činitelů, která vznikla po odstranění Rankoviče a odporu Tita k rozsáhleším reformám, začala se soustředit na jediné možné východisko z této situace. Totiž „obrátit se k nacionálnímu

⁴⁸ Calic, Geyer, *A History of Yugoslavia*, 217

⁴⁹ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 157

⁵⁰ *Ibid.*, 159.

cítění a jeho povzbuzováním získat mezi příslušníky vlastní etnické komunity podporu pro reformní politickou platformu.“⁵¹ Zároveň se ale stalo to, že tohoto stavu využila i první výše jmenovaná skupina konzervativců, která začala taktéž vystupovat jako ochránce svého vlastního národu.

Na přelomu 60. a 70. let se v Jugoslávii objevovaly rozsáhlé studentské protesty. Když dosahovaly v roce 1968 v Bělehradu vrcholu, vystoupil Tito v televizi a požadavky studentů označil za správné a v podstatě se s nimi ztotožnil. Tito nikdy však neměl v úmyslu se svými slovy řídit – snažil se pouze získat čas tajné policii, aby mohla paralyzovat studentské protesty, a to se také stalo. Většina studentů se také spokojila s Titovým vyjádřením, což značilo, že jejich nespokojenost se systémem nebyla až tak veliká.⁵²

Díky rozsáhlým chorvatským nacionálním protestům a projevům a celkovému rozkvětu nacionalismu, proběhl zbytek 70. let ve znamení utužování totalitního režimu, kdy si Tito zcela přestal pohrávat s myšlenkou na liberalizaci a demokratizaci federace – ačkoliv samozřejmě nikdy v plánu neměl plné rozvolnění režimu, záblesky změn tu v průběhu historie, jak jsem zmiňoval na předchozích řádcích, byly. Docent Hladký se domnívá, že pokud by Tito ze začátku 70. let provedl důrazné demokratizační reformy, federace měla šanci na obrození a uzdravení. Jelikož to však neudělal, postupně se začínaly objevovat náznaky pozdějšího rozpadu.⁵³

Jednou z hlavních událostí 70. let bylo vydání nové ústavy v roce 1974. Tato ústava přinesla další převedení pravomocí z centrální federální vlády na jednotlivé republiky a

⁵¹ Šesták, *Dějiny jihoslovanských zemí*, 542

⁵² Calic, Geyer, *A History of Yugoslavia*, 221

⁵³ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 105.

autonomní oblasti. Hlavní změnou bylo zavedení v podstatě práva veta pro jednotlivé republiky a autonomní oblasti při hlasování o společných federálních záležitostech. To způsobilo prakticky nemožnost nějakých ekonomických reforem a změn, jelikož na jednotlivých republikových stranických organizacích se začali usazovat lidé, kteří chtěli využít místa ke kariernímu postupu a své pozice ve velké míře zneužívali. To, co mělo původně přinést rozvíjení celé federace podle docenta Hladkého v podstatě zastavilo jakýkoliv možný pokrok.⁵⁴ Ústava tedy vlastně zavedla konfederalismus a rozbila společný trh, čímž způsobila nespokojenost mnoha etnických skupin.⁵⁵ Převod pravomocí z federální vlády na jednotlivé republiky a republikové strany vytvořil z Jugoslávie, aniž by to bylo jakkoli v plánu, v podstatě mnoho stranický stát.⁵⁶ Při změně z monopartajního politického systému na systém více politických stran byla ideální doba na vzestup nacionalismu. Se stoupající konkurencí, nedostatkem zdrojů, chřadnoucí ekonomikou a dilatací rozdílů mezi ekonomickou situací jednotlivých republik bylo zcela přirozené, že se jednotlivé republikové strany odvrátily od federálních cílů k těm vlastním, národním.⁵⁷

Ve chvíli, kdy komunismus fungoval prakticky v polovině světa a svět byl rozdělený na dva bloky, těžila Jugoslávie z toho, že stála kdesi na pomyslném středu těchto dvou bloků. Jugoslávci, kteří kolem sebe viděli, jaký také může být komunistický režim, ať už v sousední Albánii, v Rumunsku nebo v SSSR, byli vcelku spokojení s tím, že oni sami mají režim o něco liberálnější, a to jim stačilo k relativní spokojenosti. Ve chvíli, kdy se

⁵⁴ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 107.

⁵⁵ Sekulic, Massey, Hodson, *Who were the Yugoslavs?*, 87

⁵⁶ V reálu ale nikdy nedošlo ke štěpení strany – ta pořád působila navenek jednotně. Pojem mnoho-stranický stát používám přeneseně, jelikož do té doby měla hlavní slovo vždy federální vláda a po změně v ústavě v roce 1974 část pravomocí převzaly republikové strany, což z nich učinilo, ačkoliv existovaly i předtím, další jednotlivé sektory rozhodovacího procesu.

⁵⁷ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 161

ale celý koncept začínal rozpadat, přestávalo to, že režim je o něco liberálnější a otevřenější, rychle stačit.⁵⁸

Základním stavebním kamenem úspěšnosti mezietnického soužití v 70. a 80. letech bylo hlavní slovo komunistické strany a pečlivé dodržování národnostní rovnováhy, přičemž jugoslávští komunisté důrazně lpěli na zajišťování rovnoprávnosti mezi národy, aby zklidnili nepokoje, které přinesl konec 60. let. Bosna a Hercegovina bylo území, na kterém k aplikaci této striktní politiky docházelo ve větší míře než v ostatních částech Jugoslávie.⁵⁹ V tomto období BaH fungovala na základě tzv. etnických kvót. Tzv. národnostní klíč zajišťoval prakticky bezproblémové soužití etnik. Národnostní klíč určuje způsob, jakým byla přerozdělována politická moc v Bosně a Hercegovině. Ten funguje na základě dat sesbíraných při sčítání obyvatel, přičemž poměr přerozdělených mocenských pozic ve státě odpovídá procentu, jaké dané etnikum ve státě zaujímá.^{60 61} To je také důvod, proč se ve své práci opakovaně odkazují na sčítání obyvatel a věnují mu také samostatnou kapitolu. Společně s národnostním klíčem fungoval zároveň také klíč společenský, který reflektoval tendence vedení komunistické strany obsazovat pozice lidmi z různých sociálních skupin (studenti, dělníci, inteligence, ženy atd.) v poměru, v jakém byli zastoupeni ve společnosti.⁶² Zajímavostí je fakt, že vedení komunistické strany se snažilo národní klíč aplikovat i na průmyslové podniky v republice, což vedlo k neřešitelným situacím, jelikož jednotlivá etnika měla většinou specializaci a zkušenosti podle toho, kde žila. Srbové a Chorvaté totiž často žili v zemědělských oblastech a Muslimové spíše v městském prostředí, čemuž také

⁵⁸ Ibid., 179

⁵⁹ Žíla, *Mezi Bratrstvím a Jednotou a Nacionalismem: Národní Klíč v Socialistické a Daytonské Bosně*, 69.

⁶⁰ Ibid., 69.

⁶¹ National structure of population in SFR Yugoslavia: data on localities and communes, Savezni zavod za statistiku, IŠP Savremena administracija, (Beograd: 1991),

<https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1981/Pdf/G19814001.pdf>

⁶² Žíla, *Mezi Bratrstvím a Jednotou a Nacionalismem: Národní Klíč v Socialistické a Daytonské Bosně*, 69.

odpovídalo jejich profesní zaměření. Ve chvíli, kdy daný průmyslový podnik požadoval přesné procento v nějakém oboru vzdělaných lidí, bylo velmi obtížné národnostní klíč aplikovat správně.⁶³

Titova osobnost spojovala diktátorství a velké charisma a udržovala po dobu svého života na uzdě národnostní spory. Titova smrt v roce 1980 proto velmi oslabila jednotu celé Jugoslávie. Po jeho smrti nabíraly věci rychlý spád. Jugoslávie čelila velkým ekonomickým problémům. V 80. letech byl celý svět v krizi a Jugoslávie doplácela na svoji orientaci na těžký průmysl a zastaralost průmyslových podniků, které nebyly schopné rychle se přeorientovat na výrobu jiného zboží. Rok 1983 se vyznačoval dokonce záporným ekonomickým růstem. V roce 1984 měla již celá Jugoslávie okolo jednoho miliónu nezaměstnaných a rychle se ještě více prohlubovaly rozdíly mezi bohatými a chudými republikami. Liga komunistů zažívala po Titově smrti krizi legitimacy – mylně se domnívala, že Tito bude spojujícím prvkem i po své smrti. Federální vláda se stala jakousi oligarchií, kde rozhodnutí byla tvořena v neformálním prostředí namísto uvnitř oficiálních institucí, což vedlo spoustu lidí k závěru, že již nemůže být reformována. Zároveň ve společnosti začaly sílit nacionalistické myšlenky. Z počátku se jednalo jen o několik jedinců, zde lze jmenovat například bosenského Srba Vojislava Šešelje, který ve svém článku volal po dezintegraci Jugoslávie do několika samostatných republik a byl toho názoru, že Bosna a Hercegovina by vůbec neměla existovat. Státní aparát začal při politických procesech s těmito nacionalisty rozdávat vysoké tresty odnětí svobody, což paradoxně spíše stimulovalo i tu část společnosti, která doposud nebyla aktivní. Lze říct, že ekonomické problémy, které v 80. letech Jugoslávie

⁶³ Žíla, *Mezi Bratrstvím a Jednotou a Nacionalismem: Národní Klíč v Socialistické a Daytonské Bosně*, 71.

zažívala, pouze urychlily eskalaci, prvotním problémem však byla krize politická a socio-psychologická.⁶⁴

Bosenští politici zažívaly krizi legitimacy zcela stejnou jako jejich federální kolegové. Na konci 80. let se začaly objevovat masové protesty, které zprvu nebyly politicky motivované. Důvodem k nim byla obrovská nezaměstnanost – například v roce 1987 proběhlo na 239 demonstrací po celé BaH, ve kterých demonstrovalo celkově na 63 tisíc dělníků. K dělníkům se přidávali také studenti, kteří zpočátku demonstrovali například za zlepšení kvality jídla ve studentských kantýnách a zjednodušení zkoušek, postupně se však jejich pozornost přesunula na nespokojenost s vládou, svobodu a lidská práva. Díky tomu, že BaH byla velmi průmyslovou zemí, pobíhaly také protesty proti špatné kvalitě ovzduší a znečištění životního prostředí. Místním politikům nepomohly ani různé aféry, jako příklad lze jmenovat Agrokomerc aféru, při které vyšly najevo rozsáhlé korupční praktiky a která donutila rezignovat bosenskou politickou elitu.⁶⁵

Federální vláda začala ztrácet svoji moc a jednotlivé republikové vlády začaly prosazovat vlastní politiku. Celá Jugoslávie stála na několika pilířích, které se postupně propadaly a Jugoslávie se začala otřásat. První pilíř padl, když zemřel Tito, který federaci sjednocoval a držel na uzdě národnostní spory. Po jeho smrti si nikdo dlouho nedovolil postavit se do čela Jugoslávie, vznikalo tedy jakési mocenské vakuum. Republiky spolu namísto spolupráce začaly politicky bojovat. Federální armáda, některými označována jako jediná čistě jugoslávská multietnická síla, se rozpadla v roce 1991 a prakticky se přetvořila v srbskou armádu. Posledním zhrouteným pilířem se stal rozpad východního

⁶⁴ Calic, Geyer, A History of Yugoslavia, 224–227.

⁶⁵ Milan Chiara, „Civil Society in Bosnia Herzegovina: From the Late 80’s to Nowadays: A Historical Perspective”, *Tiempo devorado* 4, č. 2 (2017): 276, <https://revistes.uab.cat/tdevorado/article/view/113> (staženo 6.dubna 2021)

bloku a oslabení Sovětského svazu. Ačkoliv Jugoslávie do východního bloku nepatřila, ideologicky se o něj opírala. Ve chvíli, kdy zmizela tato ideologická opora, jugoslávští politici začali plně ztrácet svoji legitimitu a pokoušeli se ji rychle získat zpět – nejjednodušší cestou k jejímu znovunalezení se stal nacionalismus.⁶⁶ Rozdíl byl pouze v tom, že nacionalismus jim mohl pomoci obnovit legitimitu pouze na úrovni jednotlivých národnostních komunit, a nikoliv na federální úrovni. Legitimita federální vlády již neměla být z čeho obnovena.

I přes pár pokusů zachránit Jugoslávii a její ekonomiku ze strany federální vlády, bylo již pozdě. V březnu roku 1989 byla zrušena autonomie Kosova. Srbsko a Slovinsko, které se už předtím nacházely v neslučitelných pozicích, začaly proti sobě vzájemně protestovat. Postupně se díky několika faktorům bilaterální vztahy těchto zemí dostaly na bod mrazu. Jugoslávská vláda se pokusila o demokratizaci a vyhlásila svobodné volby, což bylo definitivním začátkem konce. Ve volbách vyhrály nacionalistické strany, v BaH vyhrál Alija Izetbegović se svojí stranou SDA a používal náboženské symboly jako aktivační prvek Muslimů. V roce 1991 Slovinsko vyhlásilo samostatnost a započalo tak rozklad Jugoslávie, který vyústil v několik nejkrvavějších konfliktů moderní historie.⁶⁷

⁶⁶ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 179.

⁶⁷ Chiara, *Civil Society in Bosnia Herzegovina: From the Late 80's to Nowadays: A Historical Perspective*, 286–290.

Etnika Bosny a Hercegoviny

Muslimové

Muslimové nebyli na území Jugoslávie dlouho uznáni jako samostatný národ. Sami se mohli vnímat jako odlišná komunita, nebylo jim však umožněno vnímat se jako rozdílný etnicko-národnostní subjekt, jelikož na to bylo nahlíženo jako na nekonstruktivní počín.⁶⁸ Proto se již při prvním sčítání lidu v roce 1948 předpokládalo, že se Muslimové přihlásí buď k chorvatské, nebo srbské národnosti.⁶⁹ Dále jim byl ve sčítacích arších nabízen termín „nerozhodnut“, pokud se nechtěli přidat ani k jedné v předchozí větě jmenované skupině obyvatel.⁷⁰ Národnostní otázka Muslimů se řešila velmi pomalu a na největší odpor narážela u srbských komunistů. Muslimové se jako jediní v poválečné Bosně a Hercegovině pokusili postavit nově nastolenému režimu. Tzv. Hnutí mladých Muslimů, založené roku 1939 jako protikomunistická konspirativní skupina, která zahrnovala převážně muslimské mladistvé okolo 20 let věku, se v poválečné BaH zasazovala o podporu udržení náboženství v ateisticky komunisty řízeném státu, nikoliv však o nastolení islámského státu.⁷¹ Počínaje rokem 1946 začala jugoslávská vláda bojovat proti tomuto hnutí a zatýkat její členy. Členy tohoto hnutí byli například Omer Behmen, Salih Behmen nebo Alija Izetbegovič, jejichž jména se při pozdějších událostech proslavila.⁷² Například Alija Izetbegovič, který se stal prvním prezidentem samostatné Bosny a Hercegoviny v prosinci roku 1990 a byl jím až do března roku 1996, byl v roce 1946 uvězněn jugoslávskou vládou na 3 roky.^{73 74} Díky této vládní intervenci se organizace

⁶⁸ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 151

⁶⁹ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 99

⁷⁰ Ivan Lovrenović, *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní Historie*, (Praha: ISE, 2000): 168.

⁷¹ Emil Souleimanov, *Politický islám: sborník příspěvků*, (Praha: Eurolex Bohemia, 2007): 230.

⁷² Soulejmanov, *Politický islám: sborník příspěvků*, 231

⁷³ Enes Karić, „Alija Izetbegović (1925—2003)“ *Islamic Studies* 43, č. 1, (2004): 181–189, www.jstor.org/stable/20837336 (staženo 22. dubna 2021)

⁷⁴ Kolem zatčení Izetbegoviče napanuje mezi autory shoda. Někteří tvrdí, že byl zavřen na roky tři, někteří že na let 6. Zde záleží, z jakého zdroje vycházíte.

začala přemísťovat do ilegality. Ačkoliv tato organizace neměla reálnou politickou sílu, byla v roce 1949 komunisty rozbita, až na tisíc mladých aktivistů bylo pozatýkáno a čtyři byli zabiti.⁷⁵ Zničením tohoto nijak politicky významného společenství se komunistická strana Jugoslávie snažila demonstrovat svoji sílu a zároveň zastrašit všechny své politicko-náboženské protivníky. Muslimové v poválečné Bosně a Hercegovině si pravděpodobně nebyli ještě zcela jisti svojí vlastní národní identitou, byli si ale jisti tím, že se od Chorvatů a Srbů výrazně odlišují, ať už díky svému náboženství, díky kulturním zvykům a tradicím nebo díky jazykovým nuancím.⁷⁶ Toto tvrzení lze dokázat na základě sčítání lidu z roku 1948, kdy si z volby toho, zda se cítí být srbskými muslimy, chorvatskými muslimy, nebo jako národnostně nezařazenými muslimy, si téměř 90 % z nich vybralo variantu poslední.⁷⁷ Muslimové v prostoru Bosny a Hercegoviny působili jako jediní ze všech muslimů nacházejících se v jugoslávských státech takto ambivalentně – zbytek muslimů, například v Srbsku, Chorvatsku nebo v Makedonii se většinou poslušně přihlásili k národnosti svého domovského státu.⁷⁸ Tento tlak na muslimské obyvatelstvo, aby se připojilo k jednomu ze dvou v Bosně uznaných etnik měl velmi jednoduchý důvod. Ten národ, ke kterému by se Muslimové připojili, by získal většinovou převahu na území Bosny a Hercegoviny a tím pádem by získal rozhodovací právo na to to území a také právo ne rozdělování zdrojů.⁷⁹

Po roztržce mezi Sovětským svazem a Jugoslávií se Jugoslávie vydala po vlastní ose, co se pohledu na etnicitu týče. Původní pohled na etnické skupiny obyvatel v Jugoslávii vycházel ze sovětské Leninské teorie o národnostech, kterou prosazoval Stalin a která

⁷⁵ Souleimanov, *Politický islám: sborník příspěvků*, 231.

⁷⁶ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 102.

⁷⁷ Đorđe Pejanović, *Stanovništvo Bosne i Hercegovine*. (Beograd: Naučna knjiga, 1955): 59.

⁷⁸ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 151

⁷⁹ *Ibid.*, 149.

platila v celém Sovětském svazu. Vycházela ze tří základních principů, zaprvé práva na vlastní národnostní sebeurčení, dále teritoriální autonomie jednotlivých národností a za třetí naprosté a plné rovnoprávnosti všech národů a etnických skupin.⁸⁰ Na tato pravidla měli samozřejmě nárok pouze proletáři, nikoliv buržoazní třída. Proto kdykoliv, kdyby se nějaký sovětský národ chtěl odtrhnout od Sovětského svazu, byl mu tento nárok odepřen a celá oblast byla prohlášena za buržoazní. Stalinovo zdůvodnění znělo tak, že právo na národní a národnostní sebeurčení se občas střetává s vyššími právy, například právem pracující třídy na převzetí moci a nadvládu. Proto kdyby se jakákoliv národnost chtěla odtrhnout od Sovětského svazu, porušovala by tím získané právo pracující třídy a stála by proti nadřazeným právům. Zhruba tímto pojetím národnostní politiky se řídila celá Jugoslávie až do roztržky se Sovětským svazem, kdy poté začala hledat cestu vlastní.

⁸¹ Jugoslávským vedoucím politikům bylo jasné, že pokud se jim ihned po válce nepodaří zastínit národnostní rozepře něčí jiným, nedopadne celý projekt dobře, jelikož pojetí vlastních národností bylo pro jihoslovanské národy po celou dobu historie velmi důležité a musí trvat do doby, než se ho podaří přebít nějakou větší silou, např. konceptem jugoslávského národu. Zároveň si ale byli dobře vědomi toho, co může způsobit utlačování jednoho národu či jeho nevýhodné postavení vůči ostatním.

Pro komunistickou zemi, jako byla Jugoslávie, a která, jakožto komunistická, už z principu striktně ateistická, nebylo oficiální uznání náboženské skupiny, jako národu založeného na pouhé příslušnosti k náboženství, nic jednoduchého. Potenciální uznání Muslimů jako národu, by je učinilo zranitelnější vůči nátlaku ze strany Srbů a Chorvatů,

⁸⁰ Ibid., 145.

⁸¹ Ibid., 146.

jelikož ani jeden z těchto národů by nepřijal Muslimy jako cokoliv více, než náboženskou entitu – rozhodně by měly velký problém uznat je jako entitu národní.⁸²

První krok k oficiálnímu uznání muslimů jako národu nastal v roce 1961, kdy bylo na sčítací archy přidáno políčko „Muslim (etnická příslušnost)“. Nejednalo se zatím o žádnou velkou výhru, jelikož Muslimové sami usilovali nikoli o uznání sebe samých jako etnické skupiny, nýbrž jako národu, stejně jako byly jako národy uznávány Srbové či Chorvaté. I přesto samo sebe ale takto označilo na 850 tisíc respondentů, totiž 25,7 % ze všech obyvatel BaH, při sčítání v roce 1961.⁸³

První pozitivní obrat v otázce emancipace muslimských krajanů nastal v době, kdy se Jugoslávie stala členským státem Hnutí nezúčastněných států. Toto hnutí vzniklo v roce 1961 a bylo reakcí Jugoslávie, spolu s mnoha dalšími africkými a asijskými státy, jako například Egypta, Indie nebo Kuby, na rozdělení světa při studené válce na východní a západní svět. Důsledkem přítomnosti mnoha afrických a asijských států v tomto hnutí, navštěvovalo Jugoslávii mnoho muslimských politiků. Pro jugoslávské politiky bylo záhodno pochlubit se tím, že v jejich státě se také nachází drobná muslimská komunita, jež prochází svou vlastní emancipací.⁸⁴ Situace se lehce uvolňovala jak nábožensky, tak i kulturně. Muslimští studenti začínali být oficiálně posíláni na vysoká islámská studia do zahraničí, především do Egypta, Libye, Saudské Arábie či do Iráku.⁸⁵ V 70. letech později začali z těchto svých cest přinášet osvětu do komunistické Jugoslávie.

V roce 1964 proběhla osmá konference Svazu komunistů a s ní přišlo několik zásadních změn. Tato konference byla jedinečná v tom, že se zde poprvé na stranickém sjezdu od

⁸² Ibid., 1.

⁸³ Ibid., 155.

⁸⁴ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 101.

⁸⁵ Souleimanov, *Politický islám: sborník příspěvků*, 230.

konce 2. světové války detailně diskutovalo o národně-etnických otázkách. Tito zde zřetelně a nezpochybnitelně deklaroval, že nikdy nebylo v plánu vytvořit novou národní identitu Jugoslávců (ačkoliv 50. léta mluví o opaku – jugoslavismus byl stranou silně propagován). Tito na tomto sjezdu naopak plně a veřejně podpořil existenci a důležitost rozvoje různých národů žijících v Jugoslávii. Jugoslávský vůdce se nechal slyšet, že existují osoby, dokonce i komunisté, kteří věří, že národy byly nahrazeny socialistickou jednotou a že by měly odumřít. Tito lidé si ale podle Tita pletou spojení a propojení jugoslávských občanů s likvidací jugoslávských národů a chtějí formování něčeho zcela nového: uniformního jugoslávského národu. Pro těchto pár jedinců není podle Tita v Lize komunistů místo, jelikož jsou pro Jugoslávii škodliví.⁸⁶ Toto odsouzení jugoslávské národnosti povzbudilo Muslimy, aby se začali národnostně více prosazovat. Osmý stranický sjezd stále ale nevyřešil celkovou problematiku – neexistoval jednotný pohled, jak nahlížet na Muslimy – někteří na ně nahlíželi jako na národ, někteří jako na etnickou skupinu a někteří jako na oboje. Osmá stranická konference byla následována čtvrtým sjezdem Ligy komunistů Bosny a Hercegoviny, kde byl veřejně odsouzen dřívější pokus Srbů a Chorvatů donutit Muslimy k deklarování příslušnosti k jednomu z nich. Tento sjezd přinesl nové politické elity, které byly mladší, vzdělanější a nahradily starší konzervativní jedince.

Opravdový obrat v uznávání národní existence Muslimů nastal až v druhé polovině 60. let, a to hned z několika důvodů. Mezi hlavní faktory zodpovědné za tento obrat patří odchod (nebo sesazení) konzervativních jugoslávských komunistů, jež byli stoupci pevného partajního centralismu, z jejich pozic. Zde lze jmenovat například Aleksandara Rankoviće nebo Djura Pucara.⁸⁷ Proto jeho odvolání po aféře spojené

⁸⁶ Pearson, *Muslims' Nation-Building Process in Socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s*, 441.

⁸⁷ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 102.

s odposloucháváním Josipa Tita, přineslo do Jugoslávie možnost emancipace různých národností a celkovou decentralizaci.⁸⁸ Dalším faktorem byla také politická nestabilita uvnitř samotné Jugoslávie, přesněji se jednalo o protesty proti režimu v Srbsku, Chorvatsku, Slovinsku a Kosovu. Tyto události vedly k jakémusi politickému uvolnění, čehož využili muslimští aktivisté a začali se v otázce emancipace více angažovat.

Otázka, kterou si tato práce mimo jiné klade za cíl zodpovědět a která přímo koresponduje s otázkou výzkumnou, je, proč se jugoslávští komunističtí politici rozhodli změnit pohled na Bosňáky a uznat je v šedesátých letech jako samostatný národ, když přesně to před dvaceti lety kategoricky odmítali? Samotné komunistické režimy nikdy nebyly zcela konzistentní v otázce národnostní politiky, lze pouze podotknout, že změna v národnostní politice většinou probíhala, pokud se režim cítil něčím ohrožený. Proto ani tato situace přítomná v Jugoslávii není zcela výjimečná. Výjimečná jsou však určitá specifika, která vedla právě k tomu aktu a které si nyní podrobněji probereme. V Jugoslávii bylo uznání Muslimů jako národu takovým národnostním experimentem, kterým režim reagoval na určité problémy či změny. Jednalo s například o neustále narůstající napětí mezi Chorvaty a Srby, zvyšující se autonomie jednotlivých částí federace a její celková decentralizace, přítomnost v Hnutí nezúčastněných států a v neposlední řadě také specifická role Bosensko-Hercegovských politických elit.⁸⁹ Tyto důvody nebyly však to jediné, co vedlo k uznání Muslimů. Mezi jugoslávskými komunisty byla také přítomna obava, že pokud by Muslimové nebyli uznáni jako národ, mohli by se ve větší míře vrátit ke svému náboženskému původu. Tyto hypotézy nebyly zcela mylné. Islámská Komunita, což byla oficiální náboženská organizace, která v Bosně a Hercegovině zaštiťovala islámské náboženství a jeho praktikující věřící, již

⁸⁸ Burg, *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*, 35.

⁸⁹ Pearson, *Muslims' Nation-Building Process in Socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s*, 443.

několikrát při různých příležitostech naznačila, že by ráda aspirovala na organizaci, která by hrála vedoucí roli v politických a reprezentativních věcech týkajících se Muslimů. Toho, aby tato organizace převzala vedoucí roli v těchto oblastech, se obávala Komise pro náboženské záležitosti při Svazu Komunistů Bosny a Hercegoviny.⁹⁰

V době na konci 60. let probíhala v BaH zvýšená rivalita o převahu a kontrolu nad tímto územím. Z věcí, na které si Chorvaté v tomto období stěžovali, můžeme jmenovat nespokojenost s rychlostí implementace jednotlivých reforem, které byly dle Chorvatů moc pomalé a zároveň také nespokojenost s příspěvky, které Chorvatská republika musí odevzdávat do centrální federální pokladnice, přičemž sami Chorvaté neměli pocit, že by výše příspěvků odpovídala tomu, co na oplátku z federálních zdrojů dostávají oni. Také si stěžovali na probíhající diskriminaci vůči více ekonomicky rozvinutým státům, které ve velkém doplácely na ty méně rozvinuté.⁹¹ Chorvatská republika byla nadále nespokojená také s nakládáním se zahraničními valutami, které se do Jugoslávie v naprosté většině dostávaly přes Chorvatsko, nakládala s nimi ale centrální vláda. Bosenští Chorvaté souhlasili se svými krajany z druhé republiky. Tato chorvatská nespokojenost vedla k tomu že se v Bosně a Hercegovině začal šířit boj o vliv mezi Srby a Chorvaty.⁹²

V březnu roku 1967 skupina čítající 140 chorvatských intelektuálů publikovala v chorvatských novinách Telegraf „Deklaraci o statutu a jméně chorvatského spisovného jazyka. V této deklaraci intelektuálové kritizovali dohodu z Nového Sadu z roku 1954, ve které se psalo, že Srbové, Chorvaté i Černohorci používají jeden a ten samý jazyk, který se nazývá Srbochorvatština, a touto kritikou se snažili o uznání samostatného chorvatského jazyka. O několik dní později bylo, v reakci na tuto deklaraci, v Srbsku

⁹⁰ Ibid., 444.

⁹¹ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 159.

⁹² Pearson, *Muslims' Nation-Building Process in Socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s*, 444.

publikováno v srbských novinách obdobné vyhlášení nyní ale pouze s tím rozdílem, že toto vyhlášení se týkalo srbského jazyka a požadavku na jeho samostatné uznání.⁹³

Někteří chorvatští a srbští politici a autoři začali Muslimy opět označovat jako členy chorvatského nebo srbského národu s islámským náboženským přesvědčením. Celý tento jazykový spor mohl vést ke dvěma hlavním problémům, kterých se vedení Svazu komunistů Bosny a Hercegoviny obávalo. Prvním z těchto problémů, který by nastal při gradaci jazykového sporu, bylo potenciální „rozbití“ bosenskohercegovinské jazykové jednoty. Druhý, související, problém by pak nastal při otázce, jakým jazykem by v případě oddělení srbštiny a chorvatštiny mluvili sami Muslimové. Kdyby se Muslimové rozhodli pro použití chorvatštiny podpořili by tak chorvatský argument s chorvatskou národností a islámskou vírou a totéž by se stalo v případě zvolení srbštiny, akorát by byl namísto chorvatského podpořen argument srbský. Tyto možnosti byly zavrhnuty muslimským vedením, jelikož by anulovaly veškerý úspěch, který byl v oblasti uznání muslimského národu dosažen od začátku 60. let. Další z možností se také jevilo vytvoření samostatného muslimského jazyka, ale i toto řešení by akorát obnovilo obávanou otázku, komu vlastně Bosna a Hercegovina patří. Aby se vyhnulo odpovědi na tuto otázku, aby udrželo republiku alespoň z části nezávislou na Bělehradu nebo Záhřebu a aby podtrhlo specifičnost BaH jako území obývaného třemi různými národy, přijal, za jistých ústupků bělehradského centrálního vedení, Ústřední výbor Svazu komunistů Bosny a Hercegoviny v květnu roku 1968 usnesení, které zcela prvně zřetelně sdělovalo, že: „praxe z dřívější doby ukázala škodlivost různých pokusů o nátlak na Muslimy, aby se v národnostním ohledu prohlašovali za Srby, případě za Chorvaty,

⁹³ Ibid., 443.

neboť se už předtím prokázalo, a dnešní socialistická praxe to potvrzuje, že Muslimové jsou zvláštní národ.“^{94 95}

Díky těmto krokům, se tedy povedlo bosensko-hercegovskému vedení vymanit z vlivů Záhřebu a Bělehradu. Dále se povedlo zodpovědět, alespoň na nějaký moment, otázku, komu vlastně patří Bosna a Hercegovina, když bylo deklarováno, že patří třem národům, a to Srbům, Chorvatům a Muslimům. Zvláštností tohoto uznání je to, že proběhlo na základě snahy bosenských elit o toto uznání, nikoliv na základě snahy centra o vytvoření národu. Tím se Jugoslávie ve svém přístupu liší například od SSSR, ve kterém vytváření národů podléhalo vždy snaze z centra svazu. Uznání se povedlo díky adaptaci na politickou situaci, ve které se Jugoslávie zrovna nalézala a pomocí drobných experimentů se Muslimové vždy přiblížili blíže k vlastnímu uznání. Bez změny v politickém vedení, snahy o decentralizaci, rivality mezi srbským a chorvatským obyvatelstvem, by se však toto uznání pravděpodobně nepovedlo.⁹⁶

Bosňáci zatím na přelomu 60. a 70 let zvyšovali svůj počet v komunistické straně Bosny a Hercegoviny. Například v roce 1969 tvořili pouze 26 procent členů, v roce 1972 se jednalo o nejméně 30 procent a tento proces pokračoval i v průběhu celých 70. let. Tato změna byla způsobena tím, že vláda Bosny a Hercegoviny distribuovala politické funkce na základě proporčního zastoupení různých etnik ve společnosti. Jinak řečeno, čím více lidí samo sebe identifikovalo jako Muslima, tím více Muslimů dostalo i politické funkce. Samozřejmě politických funkcí ale nepřibývalo mnoho, proto musely být někomu odebrány, v tomto případě se jednalo o Srby a Chorvaty, kteří do té doby měli ve

⁹⁴ Hladký, *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*, 103.

⁹⁵ Pearson, *Muslims' Nation-Building Process in Socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s*, 443.

⁹⁶ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 168.

vedoucích pozicích majoritní převahu.⁹⁷ Všechny tyto změny v politickém zastoupení byly založeny na datech pocházejících ze sčítacích archů, jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách.

V průběhu 60. let se zlepšovala politická situace natolik, že bosenští muslimové byli tímto faktem motivováni k tomu, aby se profilovali nikoliv v náboženském, nýbrž v národnostním smyslu. Nová republiková ústava stanovovala Bosnu jako území historicky obývané Chorvaty, Srby a Muslimy. Stranická konference Ligy komunistů BaH v roce 1968 stanovila Muslimy jako samostatný národ.⁹⁸ „A v roce 1969 samotné vedení Jugoslávie veřejně a explicitně začalo podporovat národní identitu Bosenských Muslimů“⁹⁹ Touto veřejnou podporou Tito přešel od Rankovićem podporované koncepce integrální Jugoslávie do tzv. organické Jugoslávie a jejím záměrem bylo ukončit neustále se opakující debatu o etnogenezi Bosňáků tím, že bude poukázáno na to, že jejich sebeurčení probíhalo stejně, ačkoliv ne tak rychle, jako sebeurčení Srbů a Chorvatů.¹⁰⁰

Celý koncept „Muslimů v národnostním slova smyslu“ vyvolával velké rozpaky jak u Srbů, tak i u Chorvatů. Jako reakci na toto uznání je chorvatští i srbští nacionalističtí politici provokativně označovali jako nově vymyšlený národ nebo religionistickou komunitu. Toto označování mělo přesah i za hranice samotné Jugoslávie do západních zemí, přičemž to rozhodně mělo vliv na to, jakým svět později při Válce v Bosně a Hercegovině svět na slovanské muslimy reagoval.¹⁰¹ Spousta politiků také

⁹⁷ Žiła, *Ethno-Demographic Development in Bosnia and Herzegovina in 1971-1991 and Its Propensity for Ethnic Conflict*, 7.

⁹⁸ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 159.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid., 160.

¹⁰¹ Babuna, *Nationalism and the Bosnian Muslims*, 194.

předpokládala, že se Muslimové dříve či později asimilují, a proto jim nedávala příliš vysoké šance na udržení tohoto nově získaného práva.¹⁰²

Zlomový rok byl pro Muslimy rok 1971, kdy se při sčítání lidu poprvé striktně a jasně mohli při sčítání lidu přihlásit ke své vlastní národnosti Muslim. Slovo Muslim bylo striktně psáno s velkým M, což deklarovalo jasné označení národu, jelikož v srbochorvatštině platila podobná pravidla ohledně psaní malých a velkých písmen jako v češtině, kde etnické skupiny označujeme malým písmenem, národy však vždy striktně velkým písmenem.¹⁰³

Zbytek 70. let probíhal ve znamení rozkvětu islámské společnosti. Nevzkvétala však pouze kulturní složka, na vzestupu byla i ta náboženská, která dostala pocit, že díky uznání Muslimů jako samostatného národu má právo více propagovat islámské náboženství. Jak už jsem výše zmiňoval v tomto období mělo na život v Jugoslávii velký vliv jugoslávské členství v organizaci Hnutí nezúčastněných států, díky které se země začala sblížovat s mnoha muslimskými státy. Muslimští studenti díky tomuto členství mohli odjíždět do zahraničí a studovat tam na zahraničních islámských univerzitách. V roce 1977 byla při Univerzitě v Sarajevu dokonce otevřena Fakulta islámských věd.

Díky tomu, že Muslimové byli uznáni jako samostatný národ a v průběhu 70. let tak byli i vnímáni federální vládou, získali také něco, co ztratili již před téměř 100 lety a tím něčím byl vliv. Vliv na chod samotné republiky i na federální politiku. Jak už jsem výše zmínil, Muslimové ztratili své výhradní postavení a vliv na chod věcí před téměř 100 lety, když zemi přestala okupovat Osmanská říše a hlavním náboženstvím se stalo

¹⁰² Busuladžić Adisa, „The Bosniaks: Failing Role Models for Muslim Europeans“, *International journal of Euro-Mediterranean studies* 3, č. 2 (2010): 215, <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-RRPSZ7W1/224e665f-dcb9-46c4-b821-901dfafb6454/PDF> (staženo 22. dubna 2021)

¹⁰³ Hladký, *Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země*, 103.

křesťanství. Muslimům tato změna přinesla mnohé – ačkoliv totiž Jugoslávie prezentovala sebe samu jako celek, který bere v potaz každé jednotlivé etnikum, v realitě tomu tak nebylo. Realita byla taková, že každá republika byla vůči federální vládě reprezentována jedním hlavním národem. U ostatních republik v tom nebyl problém, jelikož etnika, až na některé výjimky, přijala za svoji identitu národnost mateřského etnika a stala se národními teritorii svých vlastních národů.¹⁰⁴ Díky tomu mohly tyto republiky prosazovat politiku, která byla vlastní jejich obyvatelům. Největším problémem Bosny a Hercegoviny, jak už jsem několikrát zmiňoval, absence dominantního etnika (vizte kapitolu o multietnicitě, kde se touto absencí zabývám hlouběji).

Díky uznání národnostního statutu měli někteří Muslimové pocit, že ačkoliv to nebylo původně nikde zmíněno ani naznačeno, mají větší nárok reprezentovat území Bosny a Hercegoviny než ostatní toto území obývající národy, jelikož oni, na rozdíl od bosenských Srbů a Chorvatů, neměli žádný jiný mateřský stát.¹⁰⁵

V květnu v roce 1980 zemřel doživotní jugoslávský vůdce Josip Broz Tito. Do této doby vstoupili Muslimové s dobrou pozicí ve společnosti, jakou měli naposledy před více jak sto lety, kdy byla Bosna součástí Osmanské říše. V Jugoslávii na konci 70. let probíhala silná urbanizace. Díky tomu se měnila struktura společnosti, také byla dostupnější zdravotní péče, což vedlo ke snížení mortality a zvýšení střední délce života. To samé se dělo i na území Bosny a Hercegoviny, kde se ve městech začalo potkávat mnohem více etnik najednou. V době agrárního a vesnického způsobu života tato etnika historicky obývala pouze vymezená území a s ostatními etniky třeba nikdy v životě nepotkala. To

¹⁰⁴ Friedman, *the Bosnian Muslim*, 161.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 162.

vše se nyní změnilo a tyto skupiny obyvatel se začaly setkávat na velmi malém městském prostředí, kde spolu byly nuceny koexistovat v rámci běžného života.¹⁰⁶ Poměr smíšených manželství se zvyšoval a v jednu chvíli to vypadalo, jakože by tradiční etnické členění společnosti mohlo ustoupit jugoslávské nebo dokonce bosenské národní identitě. Smrt Tita však změnila mnoho věcí. Vůdce jugoslávské federace přinášel do Jugoslávie neustálou centralistickou kontrolu a také spojoval všechny národnosti dohromady, tím, že vždy působil, ačkoliv byl sám napůl Chorvat a napůl Slovinec, vždy zcela nadnárodně a jugoslávsky.

V 80. letech byl již národ Muslimů plně integrován do státu a byl považován za plně uznáný jihoslovanský národ. Striktně se dodržoval rozdíl mezi Muslim s velkým „M“ a muslim s malým „m“, přičemž Muslim s velkým „M“ byl příslušníkem národu Muslimů, který nemusel být nutně muslim s malým „m“, kterýmžto označením byl identifikován člověk vyznávající muslimskou víru čili islám.¹⁰⁷ Muslimové také zvyšovali a upevňovali své posty ve státních institucích a politickém životě – v roce 1981 zaujímali Muslimové ve straně podobné procento pozic, jaké měli v republice. V této době se muslimští historikové snažili utvrdit samostatnou národnost zdůrazňováním toho, že Muslimové se po celou dobu historie nějakým způsobem lišili od ostatních zde žijících národností. Zdůrazňovali také, že národ Bosňáků nebyl stvořen uznáním tohoto národu, nýbrž to bylo pouhé uznání již dávno existující a přítomné národní identity.

Nedávné uznání vlastního národu, velmi dlouhý boj za toto uznání a vědomí toho, že se od ostatních národů skutečně odlišují začal u Muslimů vyvolávat strach ze ztracení tohoto nově nabytého práva. Největší původce tohoto strachu však pocházel od Srbů, kteří

¹⁰⁶ Ibid., 178.

¹⁰⁷ Friedman, 180

v roce 1986 na Srbské akademii věd a umění publikovali memorandum zkráceně nazývané SANU memorandum.

SANU memorandum

Celý název tohoto memoranda zní Skupina akademiků Srbské Akademie věd o aktuálních společenských otázkách roku 1986. Memorandum, které mělo 74 stran vyšlo v září roku 1986 v deníku Večernje Novosti a mělo dvě části. Ekonomickou a politickou. Hlavními myšlenkami byly obroda myšlenky velkého Srbska, kritika stavu Jugoslávie a kritika přístupu jiných národů Jugoslávie k Srbům. Podle několika srbských akademiků byly největšími problémy Jugoslávie stagnace sociálního rozvoje, ekonomické problémy, rostoucí sociální napětí etnické střety. Hlavním viníkem této situace byla ústava z roku 1974, o které se zmiňují výše a která způsobila decentralizaci celé Jugoslávie, a tudíž potřeba její revize. Podle autorů ústava vytvořila 8 samostatných částí, které mají zájem pouze na vlastním prospěchu. Nebyl to problém pouze nějakých oblastí, ale celé Jugoslávie. Kritizovali dále korupci, nepotismus nebo přemíru byrokracie, což způsobuje nedůvěru v systém a nedůvěru v kompetence vedoucích politických elit. Tato krize podle nich může vyvolat sociální šok s nevídanými následky, včetně možnosti fragmentace celé jugoslávské federace a nelze nad tím zavírat dále oči a minimálně Srbové už to nebudou tolerovat. Je očividné, že nacionalismus a separatismus jsou na vzestupu a může za to ústava z roku 1974. Oslabení jednoty a posílení republik vedlo ke vzniku prakticky osmi suverénních ministátů. Ne všechny národy jsou si však v Jugoslávii rovny – například Srbové nedostali nikdy svůj vlastní stát. Srbové žijící v jiných republikách nemohou užívat svoji řeč a písmo, nemohou se národnostně, ani politicky či kulturně profilovat. Díky této diskriminaci není Jugoslávie demokratickým státem a Jugoslávie je spíše několik autonomních celků než komunita sobě rovných

národů a etnik. Srbsko podle autorů z této situace znovu vychází s nejhorší pozicí, jelikož je neustále pod drobnohledem a dozorem ostatních států a vše je nastaveno na základě myšlenky „slabé Srbsko, silná Jugoslávie“. To implikuje myšlenku, že kdyby se dařilo Srbsku, nebude se dařit zbytku Jugoslávie a bylo by to nebezpečné pro ostatní národy. Autoři dále kritizují rozdělení Srbské republiky oddělením autonomních oblastí, kde jsou podle nich Srbové silně diskriminováni. Dále si myslí, že Srbové se nikdy, pomineme-li 2. světovou válku, nenacházeli v takto nevýhodné situaci. Autoři také připomínají zločiny Ustašovců. Jako řešení udávají revizi staré ústavy, potřebu ekonomické reformy, reformu celé státní vládní struktury, nastolení sociální demokracie, sociální reformu a celkovou obrodu Srbska. Srbsko musí posílit, aby posílila Jugoslávie.¹⁰⁸

Na konci 80. let došlo k zvětšení sociální vzdálenosti mezi bosenskými etniky. Na vesnicích, kde lidé žili stále starým způsobem, nebyly nikdy mezietnické svazky nijak obvyklé. Etnika žila vedle sebe, sousedé si bez ohledu na národnost pomáhali, ale rodina zůstávala striktně homogenní. Veškerý společný kontakt zajišťovaly společné jugoslávské instituce, jako například školy, školky, úřady atd. Ve chvíli, kdy se celá Jugoslávie rozpadla a tyto instituce začaly být striktně národní, došlo k rozpadu mezietnických vztahů.¹⁰⁹ Zde na konci se znovu dostáváme ke kontaktní hypotéze, kterou jsem rozebíral v teoretické části a která celou tuto situaci předpokládala. Jakmile jednotlivá etnika nespojovaly společné instituce a společné cíle, začal se objevovat stále větší prostor pro etnickou nesnášenlivost, netoleranci a nenávisť.

¹⁰⁸ „Memorandum 1986 (the Greater Serbian Ideology)“, http://www.trepca.net/english/2006/serbian_memorandum_1986/serbia_memorandum_1986.html (staženo 18. dubna 2021)

¹⁰⁹ Chiara, *Civil Society in Bosnia Herzegovina: From the Late 80's to Nowadays: A Historical Perspective*, 278-281.

Islám

Původně se předpokládalo, že Muslimové nebudou nijak zvlášť propagovat islám, či ho nějak speciálně aktivně praktikovat, protože v průběhu padesátých a šedesátých let k této činnosti neměli žádné velké aspirace. Ve chvíli, kdy se však stali uznaným národem, začali islám více brát jako svoji hlavní charakteristiku a také jako způsob odlišení se od ostatních.¹¹⁰

Islám se v 60. a 70. letech stával v Jugoslávii, i díky tomu, že lidé nebyli spokojeni s komunistickým režimem kvůli chybám, jichž se dopustil v minulosti, stále více populární. Zároveň to bylo také tím, že režim z velké části přestal perzekuovat duchovenstvo. Cílem většiny tehdejších muslimů v Bosně a Hercegovině byl společný stát a uznání své vlastní národnosti, nikoliv vytvoření samostatného islámského státu. Toto ale neplatilo pro všechny – na přelomu 60. a 70. let, se do popředí začala znovu dostávat organizace Mladí Muslimové a v roce 1970 byl vydán dokument s názvem Islámská deklaráce.

Islámská deklaráce byla esej, jejímž autorem byl Alija Izetbegović, pozdější první prezident samostatné Bosny a Hercegoviny. V této sedmdesáti osmi stránkové deklaraci se Izetbegović vyjádřil k tomu, v jaké situaci se nachází Islám právě teď a jaké podle jeho názoru vede z této situace východisko. Podle Izetbegoviće bylo cílem Islámské

¹¹⁰ Friedman, *The Bosnian Muslim*, 166.

deklarace islamizovat samotné Muslimy – deklarace se nesnažila přesvědčit jiné národnosti a věřící, aby konvertovali k Islámu. Pozdější bosenský prezident tvrdil, že čas pasivity je už zcela pryč a nyní je potřeba přijít s akcí. Propagoval silné vazby na islámský svět, snahu nebýt ovládán Západem ani Východem, ale sjednotit muslimskou společnost, která podle něj v současnosti byla značně rozštěpená. Hlavními body deklarace bylo: osamostatnění, převzetí otěží kontroly, zrušení nadvlády ostatních nad Muslimy, oslava Islámu jako myšlenky, ale zároveň kritika jeho současného stavu a vybízení k islámské obrodě. Islámská obroda či znovuzrození je pojem, který v deklaraci najdeme na mnoha místech a autor se k němu stále navrácí a vysvětluje, jak by toho chtěl dosáhnout – podle něj je potřeba islám modernizovat, ale zároveň mít respekt tradicím a ke koránu. Autor dále tvrdí, že pro Muslimy existují aktuálně pouze dvě možnosti toho, co teď mohou dělat – buď se, a to autor upřednostňuje, budou snažit o obrození islámu, nebo setrvají nadále pasivní a vše bude stagnovat. Také kritizuje to, co je aktuálně špatně a co by se mělo změnit, například nevzdělanost muslimů po celém světě, chudoby muslimských států, nebo například rozdělení muslimského světa na několik částí. Na závěr upřesňuje, že v tomto se nejvíce spoléhá na generaci muslimů, která v tomto období teprve dospívá, jelikož ta jasně uvidí, v čem vyrůstá – v hořkosti z porážky a z ponížení – a pokusí se s tím něco udělat.¹¹¹

Západní intelektuálové v 50. a 60. letech předpovídali, že s rozvojem vědy a techniky se bude současně zmenšovat role náboženství a klesat jeho potřeba ve společnosti. V Jugoslávii byla komunistickými intelektuály role náboženství také diskutována, nejvíce v letech 60. a 70. Přemítali nad tím, jaká bude do budoucna pozice náboženství

¹¹¹ Alija Izetbegović, „Islamic declaration: A programme for islamization of Muslims and Muslim people“, web slobodan-milosevic.org, 5–78, <http://slobodan-milosevic.org/documents/islamic-declaration.pdf> (staženo 9. dubna 2021)

v komunistickém státě, zda bude upadat, či zda by mohla sílit a ohrožovat tak režim. Nakonec ale obecně došli k závěru, že náboženství není v kombinaci s komunismem nijak špatné a mohlo by mít naopak pozitivní efekt a přinést do režimu kladné změny a že by nemělo ohrožovat komunistickou ideu ani režim celkově. Předpověděli také, že, navzdory jakýmkoliv snahám, náboženství z Jugoslávie nikdy zcela nevyumizí.¹¹² Toto byly hlavní důvody změny pohledu Jugoslávie na náboženství a zároveň důvody pro zastavení persekuce duchovenstva a možnosti emancipace bosenských Muslimů. Dá se říct, že 70. a 80. léta proběhla ve znamení větší náboženské svobody. Plná náboženská svoboda však nebyla za komunismu možná nikdy a nastala až po pádu komunistického režimu v Jugoslávii.

Díky prezentaci sebe sama jako liberální země, dostávala Jugoslávie výhodné půjčky a pomoc od západních států, což vyvažovalo sovětský vliv v těchto oblastech, a to se jugoslávským politikům velice zamlouvalo. Dále členství v Hnutí nezúčastněných dávalo, jak už jsem zmiňoval, Jugoslávii možnost obchodovat s mnoha africkými a asijskými, převážně muslimskými, zeměmi, a proto bylo velmi výhodné dávat na odiv náboženskou svobodu. Jinak řečeno, západním státům se zamlouvala liberalita a svoboda, muslimským státům poté svoboda náboženská a podpora Muslimů. V letech 1971 až 1977 zastával dokonce pozici předsedy Svazové výkonné rady, což byla součást celojugoslávské federální vlády, Muslim Džemal Bijedić. Toto ukazuje, jak pozice Muslimů ve federaci nabírala na síle. Muslimové byli v této době také často jmenováni do diplomatických funkcí a vysílání do celého světa. A všechny tyto výše jmenované věci měly velmi pozitivní vliv na jejich pozici a vnímání jich samých.¹¹³

¹¹² Fazlic, *The Elements That Contributed to the Survival of Islam in Tito's Yugoslavia*, 293.

¹¹³ *Ibid.*, 295.

Přes toto všechno rozhodně nelze říct, že by Jugoslávie byla svobodnou zemí. Režim si po celou dobu držel silnou a zcela dominantní pozici a nedovoľoval svobodu slova. Srovnáme-li tento režim s ostatními komunistickými režimy po celém světě tak byl rozhodně svobodnější a liberálnější. Nebylo to však z důvodu nějakého lidomilství – všechna liberalizace, která v tuto dobu probíhala byla povolena ze strategických důvodů. Režimu tato liberalizace dodávala na respektu západních a islámských států a partnerů a ekonomicky mu prospívala.

V 70. a 80. letech probíhala masivnější rekonstrukce a výstavba mešit než kdykoliv doposud, zlepšila se také kvalita výuky náboženství, častěji byly také publikovány islámská díla od muslimských autorů, a ve větší míře se užívaly islámské symboly, proto někteří autoři označují toto období jako dobu obrody islámu.¹¹⁴

Zajímavou úvahou je také otázka proč islám na území Bosny a Hercegoviny přečkal vůči němu samému dlouhá nepřátelská tažení a snahy o jeho potlačení ve 40. a 50. letech. Stručně řečeno se dá říct, že důvodem k udržení muslimské víry je její silné zakotvení ve společnosti, dobré organizaci religiózních institucí, která je vlastní všem muslimským komunitám na světě a také provázanost etnických a národnostních identit v celé Bosně a Hercegovině (viz kapitola Etnicita Bosňáků).¹¹⁵

V roce 1979 proběhla islámská revoluce v Íránu a své stoupence si našla i v Bosně a Hercegovině. Svaz komunistů Jugoslávie to vyhodnotil jako bezpečnostní hrozbu pro režim a jeho komunistické hodnoty a v roce 1983 nechal pozatýkat 13 muslimských aktivistů, včetně budoucího prvního prezidenta nezávislé Bosny a Hercegoviny Alji

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

Izetbegoviće, který byl režimu známý jako autor Islámské deklarace, o níž jsem již psal výše. Tato deklarace se stala hlavní částí obžaloby Izetbegoviće a soud došel k závěru, že došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu kontrarevoluce a šíření islámského nacionalismu, protože podle soudu Izetbegović ve své deklaraci vyzýval k vytvoření homogenního islámského státu a poslal ho na 14 let do vězení. Toto rozhodnutí ale soud po nátlaku mezinárodních humanitárních organizací přehodnotil a zkrátil trest na 12 let odnětí svobody. Izetbegović byl v roce 1988 omilostněn a byl z vězení propuštěn.¹¹⁶ Doba strávená ve vězení ale velmi negativně ovlivnila jeho zdravotní stav.

V 80. letech poté také díky této situaci probíhala zvýšená kontrola nad islámskými aktivitami ze strany bezpečnostních složek státu a vláda se také současně snažila bojovat narůstající oblibě islámu ve společnosti.¹¹⁷

Toto všechno směřovalo k tomu, aby se těsně před rozpadem islám stal pojícím prvkem Muslimů a zároveň dezintegračním symbolem pro Bosnu a Hercegovinu.

Srbové a Chorvaté – souvislost s Muslimy

Doba demografického růstu Muslimů: Srbské národnostní elity si velmi dobře uvědomovaly riziko, které by nastalo v případě, že by Muslimové dosáhli nadpoloviční většiny. Tato skutečnost zmobilizovala i ty srbské voliče, kteří byli do té doby pasivní, aby se politicky zapojovali do rozhodnutí. Myšlenka toho, že by se Srbové stali v Bosně

¹¹⁶ Viktorie Nováková, „Islám v Bosně a Hercegovině“ (Bakalářská práce, Západočeská univerzita v Plzni, 2017), 20.

¹¹⁷ Amila Buturović, „Between Religion and Politics: The Challenge of Being a Muslim in Yugoslavia“, http://www.yuhistorija.com/culture_religion_txt01c1.html.

a Hercegovině minoritou byla tou hlavní, která se zasadila o srbský nacionalismus v BaH a vyústila v masivní účast při referendu v roce 1992.¹¹⁸

V momentě, kdy žádná z hlavních etnických skupin v Bosně a Hercegovině neměla nadpoloviční zastoupení, probíhalo vše relativně v klidu a Bosna a Hercegovina zcela jednoduše patřila třem národům – Muslimům, Chorvatům a Srbům. V tuto dobu ale začalo být také velmi důležité to, které etnikum bude mít kvantitativní převahu. Ve chvíli, kdy Muslimové začali kvantitativně převažovat nad ostatními etniky, začala tato skutečnost spolu s dalšími aspekty nacionalismu a ekonomické nerovnosti gradovat mezietské napětí.¹¹⁹ Národnostní klíč, o kterém se zmiňuji a podrobněji ho vysvětluji na začátku práce, teoreticky platil v Bosně a Hercegovině již od konce války. Nebyl však nikdy dokonale aplikován a dodržován. V předchozích letech zastávalo tedy, bez ohledu na procentuální složení obyvatelstva, většinu politických funkcí v republice srbské a chorvatské obyvatelstvo. V období 70. let tedy došlo nejen k tomu, že národnostní klíč začal být plně dodržován, což už by samo o sobě přineslo Srbům a Chorvatům ztrátu pozic, nýbrž ale i k demografickému růstu muslimského obyvatelstva, který v kombinaci s národnostním klíčem přerozdělil pozic daleko více.¹²⁰

V tuto dobu také nabývaly na síle chorvatští nacionalističtí politici. Tito politici chtěli využít probíhajících reforem k tomu, aby ekonomicky pozvedli svoji vlastní republiku a zároveň se snažili o naprosté potlačení zbylých centralisticky smýšlejících jugoslávských politiků.

¹¹⁸ Žiła, *Ethno-Demographic Development in Bosnia and Herzegovina in 1971-1991 and Its Propensity for Ethnic Conflict*, 6

¹¹⁹ *Ibid.*, 6.

¹²⁰ *Ibid.*, 7.

Samotná Bosna a Hercegovina byla ještě některými lidmi stále označována jako právoplatná součást Chorvatska se stávala cílem chorvatské nacionální agitace. Argumentem se stávalo také špatné zacházení s chorvatskou etnickou skupinou na území Bosny a Hercegoviny. Chorvatští nacionalisté zakončili úvahy o tom, jak tuto skupinu ochránit, myšlenkou na anexi chorvatských částí Bosny a Hercegoviny.

Při celkovém přehledu v této kapitole lze pozorovat, jak se vyvíjelo vnímání i etnicity na území Bosny a Hercegoviny, ale i celé Jugoslávie. Po 2. světové válce se národnostní problémy rychle musely zastínit něčím jiným. Zde se podařilo komunistické straně a Tito dosáhnout rychlých úspěchů – celková centralizace federace, rozbití etnických hranic států, rozbití vnitřních etnických přirozených hranic a soustředění se na vytvoření jugoslávského národu. Tyto akty však pouze zastínily, či neumožnily nacionální projevy, které ale, jak lze pozorovat v mé práci, při sebemenších náznacích problémů a nedostatků systému, či polevení v autoritativním režimu, znovu začaly nabývat na síle. Příkladem budiž rivalita o bosenské území. Tento problém se začal objevovat v okamžiku, kdy polevila autoritativní centrální moc a při pokračujících neshodách, začaly státy používat stejné argumenty, jaké používaly i před druhou světovou válkou, když se o bosenské území přelý mezi sebou. Tím myslím označení bosenských Muslimů za Chorvaty nebo Srby, či chorvatské řešení chorvatského problému v Bosně anexí tohoto prostoru.

Závěr

V této bakalářské práci byl prozkoumán vývoj etnika Muslimů a vývoj národnostní politiky v Jugoslávii od začátku 60. let do rozpadu Jugoslávie.

Národnostní politika Jugoslávie a Bosny a Hercegoviny se v tomto období značně měnila. Valná většina změn byla provedena díky změně politického vedení na nejvyšších místech federální politiky. Na významu dostalo obsazování pozic podle národnostního klíče, a to zapříčinilo změnu v obsazení vedoucích pozic politické špičky Bosny a Hercegoviny. V Jugoslávii byl také patrný trend v podobě nové národnosti, a to jugoslávské. Ačkoliv Tito odmítl jakoukoliv snahu o vytvoření nového národa, v Jugoslávii se našlo několik procent lidí, kteří se jako Jugoslávci opravdu cítili. Muslimové procházeli v tomto období vývojem neméně malým. V 1968 proběhlo jejich uznání jako národa, čemuž předcházelo spousta debat. Uznání proběhlo na základě několika faktorů. Zaprvé strachu jugoslávského vedení z toho, že se Muslimové navrátí ke svému náboženskému původu, pokud nebudou úspěšní v národnostní rovině. Zadruhé tato změna byl způsob, jak jugoslávské vedení reagovalo na určité změny a problémy. Zatřetí to byla přítomnost v Hnutí nezúčastněných států, kde se nacházelo mnoho muslimských států. Za čtvrté bylo neméně důležitým důvodem neustálé narůstání napětí mezi Srby a Chorvaty a snaha o konečné zodpovězení otázky, komu vlastně Bosna a Hercegovina patří.

Díky uznání své vlastní národnosti, striktní aplikaci národnostního klíče a zároveň jejich demografickému vývoji začala moc Muslimů ve státě rapidně stoupat, což zapříčinilo nespokojenost do té doby v oblasti moci privilegovaných národů, Srbů a Chorvatů. To vedlo k zvýšení srbské a chorvatské nespokojenosti. Díky smrti Josipa Broze Tita, špatným politickým rozhodnutím, rozpadu východního bloku a nezodpovědnosti politiků, kteří si za každou cenu chtěli udržet svá místa, vyústil tento proces k jednomu z nejkrvavějších konfliktů moderní historie.

Summary

This bachelor thesis dealt with the issue of multiethnicity in Bosnia and Herzegovina from 1960s to the breakup of Yugoslavia. The aim of the work was to find out how the national policy of Bosnia and Herzegovina and the position of Bosnian Muslims changed in the period from the 1960s to the disintegration of Yugoslavia. Secondary sources dealing with the ethnic situation in Bosnia and Herzegovina, or Yugoslavia were used to write the thesis. Between the 1960s and the break-up of Yugoslavia, Bosnia and Herzegovina underwent dynamic changes. Bosnia and Herzegovina's national policy has changed, and at the same time decentralization tendencies have taken place in the Yugoslav federation. All these changes were possible due to the elimination of centralist politicians. Muslims became one of the constitutional nations of Bosnia and Herzegovina and thus gained new rights. The principle of the national key began to be strictly applied in the republic, which in combination with the demographic growth of the Muslim population secured them many places in the political leadership of Bosnia and Herzegovina at the expense of other, until then dominant ethnic groups, Serbs and Croats.

Použitá literatura

Prameny

Izetbegović, Alija, „Islamic declaration: A programme for islamization of Muslims and Muslim people“, web slobodan-milosevic.org, 5–78, <http://slobodan-milosevic.org/documents/islamic-declaration.pdf> (staženo 9. dubna 2021)

National structure of population in SFR Yugoslavia: data on localities and communes, Savezni zavod za statistiku, IŠP Savremena administracija, (Beograd: 1991), <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G1981/Pdf/G19814001.pdf>

Sekundární zdroje

Ančić, Mladen. “Society, Ethnicity and Politics in Bosnia-Herzegovina.” *Časopis za suvremenu povijest*, č. 1 (2004): 331–59. <https://hrcaj.srce.hr/103328> (staženo 20. dubna 2021).

Athanasiadis, Athanasios G. “Islam as a Way of Defining the National Identity of Bosnian Muslims.” *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 34, č. 5 (November 2014): 1–11. <https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol34/iss5/1/> (staženo 20. dubna 2021).

Babuna, Aydin. “Nationalism and the Bosnian Muslims.” *East European Quarterly* 33, č. 2 (June 1999): 195–218. <https://search.proquest.com/scholarly-journals/nationalism-bosnian-muslims/docview/195172114/se-2?accountid=201395>. (staženo 11. dubna 2021).

Bayar, Murat. “Reconsidering Primordialism: An Alternative Approach to the Study of Ethnicity.” *Ethnic and Racial Studies* 32, č. 9 (2009): 1639–57. <https://doi.org/01419870902763878> (13. dubna 2021).

Bieber, Florian. “Muslim Identity in the Balkans before the Establishment of Nation States.” *Nationalities Papers* 28, č. 1 (19. srpen, 2010): 13–28. <https://doi.org/10.1080/00905990050002434> (staženo 16. dubna 2021).

Bugarski, Ranko. “Language, Identity and Borders in the Former Serbo-Croatian Area.” *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 33, č. 3 (2012): 219–35. <https://doi.org/10.1080/01434632.2012.663376> (staženo 18. dubna 2021).

Burg, Steven L. *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*. EBSCOhost. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=791929&site=eds-live&scope=site&lang=cs> (staženo 29. března 2021).

Busuladžić, Adisa. "The Bosniaks: Failing Role Models for Muslim Europeans." *International journal of Euro-Mediterranean studies* 3, č. 2 (2010): 211–22. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-RRPSZ7W1/224e665f-dcb9-46c4-b821-901dfafb6454/PDF> (22. dubna 2021).

Buturović, Amila. "Between Religion and Politics: The Challenge of Being a Muslim in Yugoslavia." YU Historia, n.d. http://www.yuhistorija.com/culture_religion_txt01c1.html (staženo 18. dubna 2021).

Calic, Marie-Janine, and Dona Geyer. *A History of Yugoslavia*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2019 (staženo 3. dubna 2021).

Dvořáková, Kateřina. "Kontaktní Hypotéza v Odborné Literatuře Pojednávací Ointeretnických Vztazích." *Rexter | Časopis pro výzkum radikalismus, extremismu a terorismu*, no. 2 (n.d.): 47–65. <https://docplayer.cz/1534344-Kontaktni-hypoteza-v-odborne-literaturepojednavajici-o-interetnickych-vztazich.html> (staženo 20. dubna 2021)

Fazlic, Hazim. "The Elements That Contributed to the Survival of Islam in Tito's Yugoslavia." *Journal of Islamic Studies* 26, no. 3 (2015): 289–304. <https://doi.org/10.1093/jis/etv061> (staženo 7. dubna 2021).

Friedman, Francine. *The Bosnian Muslims: Denial of a Nation*. Boulder, CO, Colorado: Westview Press, 1996.

Hladký Ladislav. *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*. Brno: Naklad. Doplněk, 1996.

Hodson, Randy, Duško Sekulić, and Garth Massey. "National Tolerance in the Former Yugoslavia." *American Journal of Sociology* 99, č. 6 (1994): 1534–58. <https://doi.org/https://www.jstor.org/stable/2782583> (staženo 20. dubna 2021).

Karić, Enes. "Alija Izetbegović (1925—2003)." *Islamic Studies* 43, č. 1 (2004): 181–89. www.jstor.org/stable/20837336 (staženo 22. dubna 2021).

Lapenna, Ivo. "The Yugoslav Constitution of 1963." *International and Comparative Law Quarterly* 18, č. 2 (1969): 469–71. <https://doi.org/10.1093/iclqaj/18.2.469> (staženo 19. dubna 2021)

Lovrenović Ivan. *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní Historie*. Praha, Czech Republik: ISE, 2000.

Massey, Garth, Hodson, Randy, Sekulić, Duško "Ethnic Enclaves and Intolerance: The Case of Yugoslavia." OUP Academic. Oxford University Press, December 1, 1999. <https://academic.oup.com/sf/article/78/2/669/2234066> (staženo 13. dubna 2021).

Nováková, Viktorie. „Islám v Bosně a Hercegovině“. (Bakalářská práce, Západočeská univerzita v Plzni, 2017)

Katunariæ Vjeran, Banovac Boris. "Conflicts and Peace in Multiethnic Cities of the Former Yugoslavia: A Case Study." in *Perspectives of Multiculturalism: Western and*

Transitional Countries, ed. Milan Mesić, 181–86. Zagreb: FF Press, 2004.
<https://flore.unifi.it/retrieve/handle/2158/406420/15039/CAMPANI%20MINORITIES.pdf#page=168> (27. dubna 2021).

Chiara, Milan. “Civil Society in Bosnia Herzegovina: From the Late 80’s to Nowadays: A Historical Perspective.” *Tiempo devorado* 4, č. 2 (2017): 272–96.
<https://revistes.uab.cat/tdevorado/article/view/113> (staženo 6. dubna 2021).

Pearson, Sevan Philippe. “Muslims' Nation-Building Process in Socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s.” *Nations and Nationalism* 24, č. 2 (2017): 432–52.
<https://doi.org/https://doi.org/10.1111/nana.12370> (staženo 6. dubna 2021).

Pejanović Đorđe, and Radonić Jovan. Stanovništvo Bosne i Hercegovine. Beograd: Nauč. Knjiga, 1955.

Perica, Vjekoslav. “The Bosnian Ulema and Muslim Nationalism.” in *Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States*, 74–88. Oxford: Oxford University Press, 2002. <https://doi.org/10.1093/0195148568.003.0005> (staženo 22. dubna 2021).

Sekulic, Dusko, Garth Massey, and Randy Hodson. “Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia.” *American Sociological Review* 59, č. 1 (1994): 83. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2096134> (staženo 7. dubna 2021).

Serbian Memorandum 1986 - Serbian Academy of Arts and Sciences.
http://www.trepca.net/english/2006/serbian_memorandum_1986/serbia_memorandum_1986.html (staženo 18. dubna 2021).

Shoup, Paul. Communism and the Yugoslav National Question. New York: Columbia University press, 1968.

Souleimanov, Emil. Politický islám: sborník příspěvků. Praha: Eurolex Bohemia, 2007.

Šesták Miroslav. Dějiny jihoslovanských zemí. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

Žíla, Ondřej. “Ethno-Demographic Development in Bosnia and Herzegovina in 1971-1991 and Its Propensity for Ethnic Conflict.” *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica* 44, č. 1 (2013): 5–25.
https://geography.upol.cz/soubory/vyzkum/aupo/Acta-44-1/AUPO_Geographica_44-1_Zila_PRESS.pdf (staženo 27. dubna 2021)

Žíla, Ondřej. “Mezi Bratrstvím a Jednotou a Nacionalismem: Národní Klíč v Socialistické a Daytonské Bosně.” *Slovanský přehled* 105, č. 1 (2019): 65–85.
<http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.305a26dd-4628-4a3a-a87b-1b5b640cb931> (staženo 18. dubna 2021).

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Pavel Holinka

E-mail:

91389710@fsv.cuni.cz

Studijní obor:

Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2020

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2021

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. David Emler, Ph.D.

Vedoucí práce:

PhDr. Jiří Kocián

Název práce:

Problém multietnicity v Bosně a Hercegovině od 60. let do rozpadu Jugoslávie

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Území Bosny a Hercegoviny je obýváno třemi majoritními etniky, přičemž v době od 60. let do rozpadu Jugoslávie netvořilo ani jedno etnikum nadpoloviční většinu. Majoritní etnika, která mám na mysli, jsou Srbové, Muslimové (dnes Bosňáci) a Chorvaté. Socialistická republika Bosna a Hercegovina, která byla součástí Socialistické federativní republiky Jugoslávie, se v tomto období soustředila na neustálé zdůrazňování idey tří různých národů, které společně ovládají území BaH. Úkolem práce je prozkoumat historii národnostní politiky v Bosně a Hercegovině, přičemž se zároveň budu soustředit na komunitu Muslimů, jelikož její emancipace určovala politické klima a národnostní politiku v tomto prostoru a období od 60. do začátku 90. let.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

V průběhu příprav jsem si uvědomil, že není možné vtěsnat takto rozsáhlé téma do požadovaného množství stran. Proto jsem se rozhodnul téma zúžit pouze na samotné Muslimy. Nahrávalo mi také, že Muslimové narozdíl od ostatních bosenských etnik procházeli v této době značným národnostním vývojem. Po konzultaci s vedoucím bakalářského semináře a dalšími lidmi jsem zjistil, že pod výzkumnou otázkou si není možné nic představit. Proto jsem se rozhodnul ji přeformulovat. Změna proběhla také v úhlu mého pohledu na daný problém. Uvědomil jsem si, že ve své práci nechci sklouznout ke studiu nacionalismu. Nesnažím se tedy poukazovat na fakta, která vedla k válečnému konfliktu. Naopak se snažím prozkoumat ty stránky národnostní politiky, které byly úspěšné a mohly do budoucna fungovat. I z těchto důvodů jsem se rozhodl zcela vypustit období válečného konfliktu ze své práce.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

- 1) Úvod
 - a. Charakteristika tématu
 - b. Vymezení pojmů
 - c. Metodologie
- 2) Teorie
 - a. Problém multietnicity
 - b. Teorie nacionalismu
 - c. Etnicita Muslimů
 - d. Sčítání lidu v Jugoslávii
- 3) Politická historie
 - a. Politické dějiny od roku 1948 do roku 1966
 - b. Politické dějiny od roku 1966 do roku 1990
- 4) Etnika Bosny a Hercegoviny
 - a. Vývoj etnika Muslimů
 - b. Islám
 - c. Srbové a Chorvaté – souvislost s Muslimy
- 5) Závěr

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

1. Friedman, Francine. *The Bosnian Muslims: Denial of a Nation*. Boulder, CO, Colorado: Westview Press, 1996.
2. Calic, Marie-Janine, and Dona Geyer. *A History of Yugoslavia*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press, 2019.
3. Pearson, Sevan Philippe. "Muslims' Nation-Building Process in Socialist Bosnia and Herzegovina in the 1960s." *Nations and Nationalism* 24, no. 2 (2017): 432–52. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/nana.12370> . (staženo 6. dubna 2021)
4. Šesták Miroslav. *Dějiny jihoslovanských zemí*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
5. Lovrenović Ivan. *Bosna a Hercegovina: krátký přehled kulturní Historie*. Praha: ISE, 2000.
6. Hladký Ladislav. *Bosna a Hercegovina: Historie nešťastné země*. Brno: Naklad. Doplněk, 1996.
7. Sekulic, Dusko, Garth Massey, and Randy Hodson. "Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia." *American Sociological Review* 59, no. 1 (1994): 83. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2096134>. (staženo 6. dubna 2021)
8. Milan, Chiara. "Civil Society in Bosnia Herzegovina: From the Late 80's to Nowadays: A Historical Perspective ." *Tiempo devorado* 4, no. 2 (2017): 272–96. <https://revistes.uab.cat/tdevorado/article/view/113> . (staženo 6. dubna 2021)
9. Massey, Garth, Randy Hodson, and Duško Sekulić. *Ethnic Enclaves and Intolerance: The Case of Yugoslavia*. OUP Academic. Oxford University Press, December 1, 1999. <https://academic.oup.com/sf/article/78/2/669/2234066>.
10. Hodson, Randy, Dusko Sekulic, and Garth Massey. "National Tolerance in the Former Yugoslavia." *American Journal of Sociology* 99, no. 6 (1994): 1534–58. <https://doi.org/https://www.jstor.org/stable/2782583> . (staženo 8. dubna 2021)
11. Sekulic, Dusko, Garth Massey, and Randy Hodson. "Who Were the Yugoslavs? Failed Sources of a Common Identity in the Former Yugoslavia." *American Sociological Review* 59, no. 1 (1994): 83. <https://doi.org/https://www.jstor.org/stable/2096134>. (staženo 20. dubna 2021)
12. Perica, Vjekoslav. "The Bosnian Ulema and Muslim Nationalism.", in *Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States*, 74–88. Oxford: Oxford University Press, 2002. <https://doi.org/10.1093/0195148568.003.0005>. (staženo 1. dubna 2021)
13. Žíla, Ondřej. "Ethno-Demographic Development in Bosnia and Herzegovina in 1971-1991 and Its Propensity for Ethnic Conflict." *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica* 44, no. 1 (2013): 5–25. https://geography.upol.cz/soubory/vyzkum/aupo/Acta-44-1/AUPO_Geographica_44-1_Zila_PRESS.pdf. (staženo 28. dubna 2021)
14. Souleimanov, Emil. *Politický islám: sborník příspěvků*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007.
15. Burg, Steven L. *Conflict and Cohesion in Socialist Yugoslavia: Political Decision Making Since 1966*. EBSCOhost. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?authtype=shib&custid=s1240919&direct=true&db=nlebk&AN=791929&site=eds-live&scope=site&lang=cs>. (staženo 29. března 2021)
16. Shoup, Paul. *Communism and the Yugoslav National Question*. New York: Columbia University press, 1968.
Chyba! Záložka není definována.

Podpis studenta a datum

Pavel Holinka 3. 5. 2021

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Přílohy

Příloha č. 1 – tabulka sčítání lidu v Bosně a Hercegovině

Rok	Muslimové		Srbové		Chorvaté		Jugoslávci	
	počet	procento	počet	procento	počet	procento	počet	procento
1948	788 403	30,7 %	1 136 116	44,3 %	614 123	23,9 %	-	-
1953	891 800	31,3 %	1 264 372	44,4 %	654 225	23,0 %	-	-
1961	842 248	25,7 %	1 406 057	42,9 %	711 665	21,7 %	275 883	8,4 %
1971	1 482 430	39,6 %	1 393 148	37,2 %	772 491	20,6 %	43 796	1,2 %
1981	1 629 934	39,5 %	1 320 644	32,0 %	758 136	18,4 %	326 280	7,9 %
1991	1 902 956	43,5 %	1 366 104	31,2 %	760,852	17,4 %	242 682	5,5 %